

אובדן הסמכות: הסיקור התקשורתי של מותם של מאמני כדורגל ישראלים

ברק בר-זוהר

מכון מופ"ת

תקציר

ניתוח טקסט איכותני זה מתמקד בסיקור העיתונאי המודפס והמקוון של מותם של שישה מאמני כדורגל ישראלים בכירים: אלי פוקס (1992), גירי בית הלוי (1997), יעקב גרונדמן (2004), יצחק שניאור (2011), עמנואל שפר (2012) ודרור קשטן (2024). ניתוח הטקסטים של השנים 1992, 1997 ו-2004 נערך בעיקר בסיועם של יומונים מודפסים, דהיינו *חדשות*, *מעריב* ו*דיעות אחרונות*. ניתוח הטקסטים של השנים 2011, 2012 ו-2024 כלל שלושה עיתונים מודפסים (ובהם 34 כתבות) ו-11 אתרי חדשות מקוונים (ובהם 61 כתבות ו-1,104 תגובות גולשים) (שסיפקו ממד צבעוני ואמוציונלי במיוחד). רב-ממדיות זו אפשרה להשוות בין המדיום המודפס לבין המדיום מקוון, להצביע על מגמות ועל תמורות בעיתונות הספורט הישראלית ולהתייחס למותם של המאמנים מפרספקטיבה אישית, מקצועית, תקשורתית, תרבותית ולאומית. הסיקור העיתונאי של מות המאמנים חרג הרבה מעבר להיבטים המקצועיים של ענף הכדורגל ואפילו מעולם הספורט. לאחר מותם הוצגו המאמנים בעיתוני הספורט ובאתרי החדשות המרכזיים כסמלי תרבות וכגיבורים לאומיים. במהלך סיקור מותם שיקפה דמותם, במידה רבה, את הנרטיב 'משואה לתקומה' וטיפחה את רעיון 'הדות השרירים'. מבחינת הקוראים, מות המאמנים היה שעת כושר להדגיש נרטיב נוסטלגי שלפיו 'לא יקום עוד דור כזה' והזדמנות פז לבקר ולתקוף את דור השחקנים והמאמנים הנוכחי ואת ענף הכדורגל הישראלי בהווה. לטענתם מדובר בדור מפונק המונע מאינטרסים כלכליים בניגוד לדור המאמנים הישן שדגל בערכים, הטיל משמעת וזכה לכבוד.

תאריכים: תקשורת, עיתונות, ספורט, כדורגל, היסטוריה

מאמני כדורגל בראי המחקר

בעולם הכדורגל התחרותי המאמן¹ הוא האיש האחראי להובלת קבוצת השחקנים. הוא נושא במגוון תחומי אחריות: בחירת סגל השחקנים, קביעת ההרכבים והטקטיקה, תדרוך במהלך המשחק וניהולו, תמרוץ שחקנים והפחת מוטיבציה, איתור שחקנים, טיפוח כישרונות צעירים, מכירת ורכישת שחקנים והתנהלות מול התקשורת. בכדורגל המקצועני המאמן ממונה על ידי הנשיא, יושב

¹ תפקיד המאמן ידוע גם בייחוס למנג'ר

הראש, הדירקטוריון או הנהלת המועדון. אלו, מנקודת מבט המבקרת את הכדורגל המודרני, עלולים לצמצם את תחומי האחריות של המאמן הקלאסי ולעיתים הם מבקשים להאציל סמכויות לעצמם, לעוזר מאמן, למנהל ספורטיבי או למנהל מקצועי. אולם בשנים עברו ובכדורגל חובבני והיסטורי, המאמנים נשאו בתפקיד של ניהול המועדון מאל"ף עד ת"ו, עדי כדי שיווק מסחרי והשגת מימון (Groom & Sawiuk, 2018; Horton, 2015).

לפי שורת מחקרים אמפיריים עדכניים מאמני הכדורגל המוצלחים ביותר הם אלו המשכילים להעניק השראה לשחקנים, להפיח בהם מוטיבציה, לטפח בהם תחושת שייכות לקבוצה, לנטוע בהם חוסן מנטלי, ליצור תקשורת מאמן-שחקנים בריאה ולהעניק עזרה אישית במקרה הצורך (Karayel et al., 2024). הספרות התאורטית רואה במאמני כדורגל מומחים טקטיים ומנהיגים כריזמטיים, סוחפים ובולטים שבכוחם לעמוד בלחצים, לשמש מודל לחיקוי ואף להיתפס כדמות אב (Berndt, 2022; Stenling & Tafvelin, 2014; Wang et al., 2016). עם זאת, לפי טטיאנה וקארבלו (Tatiana & Carvalho, 2018) הסיקור והלחץ התקשורתי משפיעים, במידה רבה, על מאמני כדורגל ודוחקים בהם לשנות את התנהלותם, להתאים את סגנונם, לשדר ביטחון, יציבות וסמכות ובמקרים מסוימים אף להפעיל לחץ פסיכולוגי או לקרוס תחתיו.

ביודויין ואח' (Beaudoin et al., 2024) בחנו אם וכיצד כיצד ספורטאי-על לשעבר, ובהקשר זה מאמני כדורגל, הופכים, או אינם הופכים לגיבורי תרבות, לסמלים לאומיים ולחלק מהזיכרון הקולקטיבי של האומה. לפיהם, אצל חלק מהספורטאים ההסתכלות ההיסטורית-נוסטלגית אינה מתבססת על הצלחות ספורטיביות גרידא, אלא גם על הערכים החברתיים, התרבותיים או הלאומיים שסימל האינדיבידואל. לדוגמה, ערכים שאינם מתורגמים לגביעים, לאליפויות, להופעות או להישגים, דוגמת חתירה לניצחון, מוסריות, מנהיגות, פטריוטיות או צניעות, נוטים לשמש תמות מרכזיות בסיקור הספורטאי לשעבר בסוף הקריירה או לאחר מותו.

סיקור תקשורתי של מאמני כדורגל בעולם

בשנות השבעים והשמונים צברה העיתונות הפופולרית תאוצה ועיתוני הספורט החלו לראות אור כמדורים בלעדיים, ולא כעמודים אחוריים. בהתאמה, הם פיתחו סגנון צבעוני, צעקני וסנסציוני שהתאים מאוד לעולם הכדורגל האמוציונלי והדרמטי. אפילו העיתונים האליטיסטיים, השמרנים והמפלגתיים ותחנות הרדיו הממלכתיות השקיעו במדורי ספורט והכשירו כתבי ספורט במשרות מלאות. במקביל, כאשר המדיום הטלוויזיוני פרץ והתמסד, החלו המאמנים לצבור חשיפה תקשורתית ולהיתפס כדמויות מרכזיות וסמכותיות. מצלמות הטלוויזיה התמקדו בהם לפני, בזמן ואחרי המשחק, והם העניקו ראיונות בלעדיים ומסכמים, ולעיתים אף נאלצו לשאת באחריות המלאה להפסדים, לכישלונות ולמפלול של הקבוצה (Carter, 2007).

יושבי הראש ומנהלי הקבוצות הבינו כי מאמני הכדורגל מייצגים ומסמלים את פני הקבוצה – לטוב ולרע. בד בבד החלו להיטשטש הגבולות בין בידור לבין ספורט, והעיתונות החלה לגלות עניין רב באישיות של המאמן, ולא דווקא בטקטיקות האימון שלו. עד כדי כך שהבולטים ביניהם החלו להיתפס כידוענים,

וכפועל יוצא מכך לשמש מושאי סיקור בתוכניות אירוח או סאטירה. המאמנים, מצידם, הבינו את כוחה של התקשורת והחלו לפתח יחסי קח-ותן עם כתבים, עיתונאים ועורכים (Carter, 2007).

בשנות התשעים עבר עולם הסיקור הכדורגל האירופאי שינוי תדמיתי, תרבותי, עסקי ומסחרי. מקומם המרכזי של מאמני הכדורגל המשיך להתעצם, וחלקם אף הפכו לידוענים. או אז הפך הסיקור לאישי יותר ולפחות מקצועי-טקטי. ככל שעברו השנים, פריסת העיתונים התרחבה, התרבו ערוצי הטלוויזיה בכלל וערוצי הספורט בפרט, והחלו לפעול אתרי חדשות אינטרנטיים. גופי תקשורת אלו החלו להתמקד במאמנים כידוענים וסיפקו לקוראים ולצופים היבטים שלא היו מסוקרים עד כה בעיתונות הספורט, לדוגמה רכילות, ריבוי מצלמות, תצלומי תקריב על פניו של המאמן ועדכוני מסביב לשעון (Carter, 2007).

כיום מאמני הכדורגל של המועדונים הבכירים והנבחרות הלאומיות נחשבים לידוענים, למושאי סיקור מרכזיים ואף לגיבורי תרבות. התנהגותם, כושר מנהיגותם, הצלחותיהם וכישלונותיהם מנותחים על ידי תקשורת הספורט. זו, בתמורה, אינה מתמקדת אך ורק בכושר הפיזי והמנטלי של השחקנים ובהכנה הטקטית של המאמן, אלא גם בלבשו, בפופולריות שלו ובנוף התרבותי שהוא מביא עימו לכר הדשא (Ilharco, 2019).

העיתונות המקוונת כבר אינה משמשת כלי תקשורת המעביר מסרים חד-כיווניים לנמענים פסיביים ומתווך עבורם מידע. היא משמשת כלי המעצב את האופן שבו החברה, התרבות והפוליטיקה פועלות ופלטפורמה אשר על גבה מתבצעות פעילויות חברתיות-תרבותיות-פוליטיות, ובכלל זה ריטואלים של התבשרות על מותו של ידוען, הספדתו קבל עם ועדה, עיצוב זכרו והנצחתו (Bar-Zohar, 2024; Hepp, 2019). למעשה, באמצעי תקשורת ובאתרי חדשות מקוונים הקהל כבר אינו מקבל תכנים כנמען פסיבי – הוא משתתף ביצירתם, בעריכתם ובהפצתם ומגיב להם ככל העולה על רוחו וככל המאתגר את ההיררכיות המסורתיות של ייצור תקשורת (Chu, 2023; Jenkins, 2008).

כיוון שמרחבי תגובות הגולשים נחשבים אנונימיים ועלולים לכלול תכנים מילוליים או חזותיים ארסיים ואגרסיביים, לאורך שני העשורים האחרונים נעשים מאמצים לפקח, ידנית או אוטומטית, על הטקסטים האלו. נכון להיום האתרים עלולים לשאת באחריות משפטית, ועל כן מבהירים למגיבים את מדיניות האכיפה הסלקטיבית המופעלת באתר, שאינה סובלת שפה אלימה ומעודדת שיח הוגן (Bingaman, 2022; Sanderson & Traux, 2014).

שרווד (Sherwood, 2024) בחנה את התופעה של תגובות גולשים פוגעניות וארסיות באתרי חדשות ספורט באוסטרליה. היא מצאה כי אחוז ניכר מן התגובות (כ-16%) מאופיינות ומלוות בנימה זועמת, אלימה או גזענית, במיוחד בנושאים טעונים כמו אתניות, לאומיות וביצועים של קבוצות או שחקנים. עוד בהקשר זה, מסולו ואחי (Masullo et al., 2023) מצאו כי חשיפה לתגובות שליליות ופוגעניות באתרי חדשות מקוונים מוזילה הן את רמתו התרבותית של האתר והן את מעמדם של מושאי הכתבה. האמפריצ'ט ואחי (Humprecht et al., 2020) גורסים כי שיח התגובות, בעיקר הנוגעות לחדשות קשות אך לא רק, מאופיין בנימה מאוכזבת, מקטבת, מקטרגת, עוינת ומתוסכלת (Ilharco, 2019).

מאמני כדורגל, לאומיות ועיתונות הספורט בישראל

ייחוס של הישגים בספורט למוצא אתני וללאום אינו ייחודי לעם היהודי או למדינת ישראל. הספורט משמש אתר שדרכו מסופר הנרטיב של האומה, מהווה מרכיב חשוב בקהילות לאומיות מדומיינות ונותן ביטוי, פשר ומשמעות לזהות הלאומית (כרמי, 2025). בישראל פועלת תקשורת הספורט עוד משנות המנדט הבריטי, אז הוקדשו עמודים בודדים לסיקור עולם הספורט. ספורטאים יהודים-עבריים נוכסו ויוצגו בחלק מן המקרים כסמלים של גבורה יהודית וכאשר נוסף לרעיון 'יהדות השרירים' (Carmi, 2022). ככל שחלפו השנים החלו עיתונים יומיים להקדיש מוסף בלעדי לסיקור ספורט, שודרו משחקים ותחרויות ושויכו ערוצים טלוויזיוניים ואתרי אינטרנט לספורט גרידא. מאז הקמת המדינה נחשב הכדורגל לענף הספורט המסוקר והפופולרי ביותר בארץ (בן פורת, 2016; גלילי ואח', 2015; יהב, 2005).

בספרו החשוב והמכונן, טען ביליג (Billig, 1995) כי עיתונות בכלל ועיתונות הספורט בפרט ממלאות תפקיד מרכזי בהבניה ובהעצמה של לאומיות בנאלית ובהטמעתה בשגרת הסיקור. כך, למשל, הכתבים נוטים להציג את הנבחרת הלאומית כ"שלנו" או "אנחנו", את משחקי הנבחרת כמאבק טעון פוליטית של אנחנו נגד הם ושל מנצחים ומפסידים ואת השחקנים והמאמנים כמסמלי האומה וכגיבורים. לפי חגי ומאירס (Hagay & Meyers, 2015), שבחנו את הסיקור העיתונאי שהוענק לנבחרת ישראל בשנים 1949-2006, חל שינוי מהותי לאורך העשורים. לשון אחרת, מנרטיב פטריוטי, פרו-לאומי מהלל להסתכלות מרוחקת וביקורתית יותר. במקביל, גם תמיר (Tamir, 2014) מצביע על הפרדה הדרגתית בין ההיבט הפוליטי לבין ההיבט הספורטיבי ותמיר וברנשטיין (Tamir & Bernstein, 2015) מראים כיצד נבחרת ישראל עלולה לעורר דיון פנים-חברתי אנטי-ערבי.

התקשורת הישראלית נוטה לסקר את נבחרת הכדורגל הלאומית, ובכלל זה את מאמנה, באמצעות נרטיב פטריוטי הרואה בלובשי המדים ובמאמנה לוחמים עבור מעמדה וכבודה של האומה (Hagay & Meyers, 2015). עוד חשוב לומר כי בהשוואה לענפי ספורט אחרים כמו כדורסל או טניס כדורגל נחשב למשחק עממי המושך משתתפים גם מתחתית ההיררכיה החברתית. הרי כדורגל בבסיסו אינו מצריך רכישת ציוד או מתקנים. גם בשל כך, הגיוני שכדורגלנים בוחרים, עם פרישתם, להמשיך לקריירת אימון, שקורצת להם, משמשת עבורם "אזור נוחות" ומציעה להם שכר גבוה ומפתה, בעוד ששערי הדלתות לאפיקים מקצועיים אחרים נעולות בפניהם (Tamir & Lev, 2024).

סיקור מות מאמני כדורגל

פישמן (Fishman, 2017) בחנה כיצד עיתונות אמריקנית מודפסת ומקוונת מסקרת מוות, ובפרט את מותם של ידוענים, פוליטיקאים, ספורטאים או אנשי רוח בשנים 1990-2015. היא סבורה שכאשר התקשורת מדווחת על מותו של אדם ידוע, היא גם לוקחת חלק בעיצוב זיכרונו הציבורי. לאחר המוות, ובמיוחד כאשר מדובר בדמות אהודה, עשויה להצטייר תמה מסוימת, למשל של גיבור לאומי שהשפיע הרבה מעבר לתחומו, תוך תיבול הסיקור בסגנון טעון רגשית. התמה נקבעת ומנווטת, במידה רבה, על פי קווי האופי, קורות החיים והישגיו של הנפטר. ברוב המקרים בעולם הספורט העיתונאים נוטים להאדיר את הנפטר ולהפליג בשבחו בבחינת "לא

תדבר סרה במת", "אחרי מות קדושים אמור", ואף לבצע תהליך של מיתולוגיזציה של הדמות.

כאשר הולך לעולמו ספורטאי או מאמן עבר בעל-שם, העיתונות המקומית נוטה להפוך את האירוע מאישי ללאומי, לדמות את הנפטר לסמל תרבותי, להציג כנציג נבחר של המיעוט או האומה שאליה השתייך ולפנות לזירה הפוליטית לשם הספדתו (Ramos & Gosline, 2002). דוגמה בולטת ועדכנית מופיעה במחקר שבחן את סיקור מותו של דייגו מראדונה בעיתונות הארגנטינית אשר הציגה אותו כדמות נשגבת שחרגה הרבה מעבר לעולם הכדורגל. ואכן מראדונה הצטייר כדמות המייצגת את מעמד הפועלים, כתופעה סוציולוגית מסקרנת, כמתוודך ומגשר בין קהילות, כגיבור עם וכאידאולוג (Greco, 2024).

הרציונל למחקר זה מציע הסתכלות איכותנית וביקורתית על נושא שאינו זוכה לתשומת לב אמפירית ענפה: סיקור עיתונאי של מותם של שישה מאמני כדורגל, שחמישה מהם אימנו את נבחרת ישראל. בעשותו כן המחקר מספק סימוכין אמפיריים נוספים המגשרים ומקשרים בין מאמני כדורגל יהודים-ישראלים לבין היבטים פרו-לאומיים, לאומניים ואף צבאיים. מעבר לכך, המחקר מציע דיון ייחודי בסוגיות של סיקור מוות של מאמני כדורגל בתקשורת, הסתכלות היסטורית-סוציולוגית חדשנית השופכת אור על האופן שבו עיתונות הספורט מסקרת ומספידה את מות גיבוריה, מספקת בחינה ביקורתית של כלי תקשורת מודפסים ומקוונים ישראלים, מצביעה על הבדלים מהותיים בין נימת העיתונאים לבין שיח הגולשים ומנתחת תגובות אינטרנטיות של אוהדים, אשר נוטות לספק זווית עממית ויצרנית. בזכות זאת המחקר מציע תובנות הנוגעות לכמהיתתה של החברה לגיבורים מיתולוגיים ולדמויות אב עוצמתיות וליחס האוהד של עיתונות הספורט למאמני עבר. אל מול הביקורת הקשה והמזלזלת שכדורגלנים ומאמנים זוכים לה כיום, מצויים ריטואל ההספדה והמיתולוגיזציה שהמאמנים המנוחים זוכים להם. ההשערה שבבסיס מחקר זה נשענת על תפיסה פשטנית ואינטואיטיבית למדי, לכאורה, שלפיה: מאמני הכדורגל הישראלים נודעו בציבור בזכות הצלחתם ככדורגלנים או כמאמני כדורגל. לכן הסיקור התקשורתי יעסוק בעיקרו בהיבטים אישיים, ספורטיביים ומקצועיים. על רקע זה שאלות המחקר המנחות את ניתוח התוכן הן אלה:

- 1) כיצד סוקר מותם של ששת מאמני הכדורגל בעיתונות הישראלית?
- 2) אילו היבטים פרו-לאומיים ופטריוטיים באו לידי ביטוי במהלך הסיקור העיתונאי של מות מאמני הכדורגל?
- 3) אילו נרטיבים עיבו או יצרו תגובות הגולשים במהלך סיקור מותם של ששת מאמני הכדורגל בעיתונות הישראלית?

מתודולוגיה

ניתוח טקסט איכותני נחשב לשיטה מחקרית המסייעת לבחון לעומק ולהעניק פרשנות לתוצרים, לדפוסים ולמשמעויות של שיח המורכב מטקסטים מילוליים או חזותיים, תוך התייחסות להקשרים החברתיים, התרבותיים והפוליטיים שבהם נוצרו הטקסטים (Hepp, 2013; Lindlof & Taylor, 2017). הגם שהמחקר אינו כמותי באופיו, לאורכו מופיעים כמה היבטים מספריים שטוב יותר להסבירם מתוך

הסתכלות סטטיסטית. כפי שניתן להתרשם בטבלה שלהלן, ניתוח טקסט איכותני זה מתמקד בסיקור העיתונאי של מותם ושל עיצוב זכרם של שישה מאמני כדורגל ישראלים בכירים: ² אלי פוקס (1992), משה בית הלוי (1997), יעקב גרונדמן (2004), יצחק שניאור (2011), עמנואל שפר (2012) ודרור קשטן (2024), ומתאר בקצרה את קורות חייהם המקצועיים. מעבר לכך שמדובר בשישה מאמנים מעוטרים שהגיעו להישגים עם קבוצות ועם נבחרות, הרציונל העיקרי לבחירת מדגם זה של מאמנים היה הגודש והיקף הסיקור והערך החדשותי (news value) של מותם בעיתונות הישראלית.³ החתירה להשיג חומרים עיתונאיים רבים ככל הניתן הביאה לידי ניתוח תוכן רחב היקף המתפרסם מעבר לשבוע ולחודש שלאחר המוות ומתייחס לטקסטים עיתונאיים-חדשותיים שפורסמו גם בשנים שלאחר פטירתם.

על מנת להציע שדה מחקר עשיר וברור להשוואה, מחקר זה מבוצע

בשלוש פלטפורמות תקשורתיות מרכזיות מובחנות:

- 1) עיתונות מודפסת
- 2) אתרי חדשות מקוונים
- 3) תגובות הגולשים באתרי החדשות המקוונים.

כל אחת מהפלטפורמות מספקת טקסטים תקשורתיים נבדלים מבחינת סמכות, סגנון, נימה, פיקוח ועריכה. ההבחנה בין שלושת ערוצי התקשורת האלו מציעה ניתוח תוכן איכותני ותלת-רובדי. ניתוח זה מיטיב להשוות בין טקסטים עיתונאיים רשמיים ומקצועיים לבין תגובות מקוונות ואנונימיות ובתוך כך להצביע על הבדלים תהומיים או קלים המשקפים את השיח הציבורי בתקשורת הספורט הישראלית. בפועל הניתוח נערך בשלושה עיתונים מודפסים (חדשות, ידיעות, אחרונות ומעריב) וב-11 אתרי חדשות מקוונים (דבר אונליין, הארץ אונליין, וואלה!, ישראל היום, כלכליסט, ספורט 1, ערוץ הספורט, רשת 13, Ynet, ONE, ו-NRG). סך הכול נסקרו 34 כתבות מודפסות, 61 כתבות מקוונות ו-1,104 תגובות גולשים.

מבחינת ציר הזמן, במחקר זו יושמה מתודולוגיה שלפיה נבחנו כתבות הסוקרות את המאמן המנוח הן בשלושים הימים שלאחר המוות והן בשנים הבאות. ליתר דיוק, נבחנו המועדים האלה:

- 1) דבר הודעת המוות
- 2) סיקור מסע הלוויה
- 3) סיקור חשיפת המצבה
- 4) סיקור השלושים לפטירה
- 5) סיקור האזכרות לאורך השנים
- 6) אזכורים רנדומליים בתקשורת העוסקים במאמן המנוח, בזכרו ובמורשתו.

גישה זו מאפשרת ניתוח עשיר ורחב יותר של תהליכי עיצוב והבניית זיכרון אישי, תקשורתי, תרבותי ולאומי, מבלי להגביל את הניתוח לנקודת זמן חדשותית יחידה. חשוב עם זאת להודות כי מותם של מאמני כדורגל, בניגוד לזה של מנהיגים

² ברמת העיקרון, אין ל-FIFA ול-UEFA או להתאחדות הכדורגל בישראל קריטריון להגדרת מאמן כבכיר או רגיל. הכינוי "בכיר" מיוחס למאמנים עם ניסיון מקצועי עשיר בקבוצות בכירות או בנבחרות לאומיות, בעלי מעמד ציבורי או סמכות אישית.

³ לקריאה נוספת בנושא חדשותי שווה ערך, ראו Harcup & O'Neill, 2017.

מדיניים או דתיים כנשיאים, ראשי ממשלה או רבנים ראשיים,⁴ אינו נחשב לאירוע מדיה⁵ העוצר את סדר היום ברמה החדשותית או הארצית ואינו יוצר כמות אדירה של טקסטים עיתונאיים. ומכאן הצדקה נוספת לבחינת ציר הזמן המתמשך.

לוח 1

פירוט מדויק של מושאי המחקר, תאריכי הפטירה והעיתונים הנחקרים

מושא המחקר	תאריך פטירה	עיתונים	אתרי חדשות
אלי פוקס	3.3.1992 (בגיל 68)	חדשות, ידיעות אחרונות, מעריב (3 עיתונים, 7 כתבות)	וואלה ספורט (1 אתר, 1 כתבה, 7 תגובות)
משה (גרי) בית הלוי	3.2.1997 (בגיל 84)	חדשות, ידיעות אחרונות, מעריב (3 עיתונים, 11 כתבות)	הארץ ספורט, ישראל היום, ספורט 1 (4 אתרים, 5 כתבות, 12 תגובות)
יעקב גרונדמן	24.5.2004 (בגיל 64)	ידיעות אחרונות (1 עיתון, 7 כתבות)	הארץ אונליין, וואלה ספורט, כלכליסט, Ynet, NRG (5 אתרי חדשות, 8 כתבות, 22 תגובות)
יצחק שניאור	20.11.2011 (בגיל 85)	ידיעות אחרונות (1 עיתון, 5 כתבות)	הארץ אונליין, וואלה ספורט, ספורט 1, ערוץ הספורט, NRG, ONE, Ynet (7 אתרים, 14 כתבות, 296 תגובות)
עמנואל שפר	28.12.2012 (בגיל 89)	ידיעות אחרונות (1 עיתון, 4 כתבות)	הארץ אונליין, וואלה ספורט, ישראל היום, ערוץ הספורט, NRG, ONE, Ynet (7 אתרים, 12 כתבות, 305 תגובות)
דרור קשטן	15.1.2024 (בגיל 79)	-	דבר אונליין, הארץ אונליין, וואלה ספורט, ערוץ הספורט, רשת 13, Ynet, ONE (7 אתרים, 21 כתבות, 462 תגובות)
סך הכול	7 מאמנים, גיל פטירה ממוצע: 78	3 עיתונים, 34 כתבות	11 אתרים, 61 כתבות, 1,104 תגובות

פרק הממצאים והניתוח שלהלן בנוי משני חלקים. ראשית מוצגים פרטים ביוגרפיים, השתייכויות מקצועיות והישגים בולטים של ששת מאמני הכדורגל. זאת

⁴ לקריאה נוספת בנושא סיקור מות ראשי ממשלה ורבנים ראשיים, ראו: בר-זוהר, 2018, 2024.
⁵ לקריאה נוספת בנושא התאוריה של אירוע מדיה, ראו Dayan & Katz, 1992.

למען הקורא הסביר שאינו בקיא במורשתם הספורטיבית וכרציונל נוסף המצדיק ניתוח אמפירי-תקשורתי ומדגיח את מעמדם המרכזי בהיסטוריה של הכדורגל הישראלי. שנית, מוצגת לקוראים ליבת המחקר בראי שישה תתי-פרקים המוקדשים, כל אחד, למאמן מסוים, בסדר שנקבע על פי תאריך מותם. קרי, ניתוח איכותני, ליניארי, מילולי ותמטי של סיקור מות המאמנים בעיתונים ובאתרי החדשות. זאת לצד הצגה וניתוח של תגובות הגולשים שהתפרסמו תחת הכתבות האינטרנטיות הנידונות. בשלב זה ראוי גם לציין כי העיסוק בתגובות הגולשים רלוונטי בעיקר, אך לא רק, בהקשר של מאמנים שנפטרו והוספו החל משנת 2011. או אז השתרש ונטמע שיח הגולשים כפלטפורמה פופולרית, שגורה ומתבקשת באתרי חדשות ספורט בישראל ומחוץ לה.

מושאי המחקר

לאחר שהובהרה החשיבות הטמונה בניתוח סיקור מותם של מאמני כדורגל ישראלים, חשוב להציג בקצרה את מושאי המחקר. אלי פוקס (1924.1.15 – 1992.3.21) היה קפטן מכבי תל אביב שעימה זכה בחמש אליפויות ובארבעה גביעים והופיע תשע פעמים במדי נבחרת ישראל (בשנים 1948–1954). אך הוא המאמן היחיד בקורפוס זה שמעולם לא אימן את נבחרת ישראל. בין השאר הוא אימן במכבי חיפה, מכבי פתח תקווה, הפועל תל אביב, הפועל ירושלים, בית"ר תל אביב, מכבי נתניה, הפועל באר שבע, בני יהודה, בית"ר ירושלים, ווסטיו אפולון ופורט אליזבת (דרום אפריקה), אולימפיאקוס ניקוסיה ואומוניה ניקוסיה (קפריסין) ועוד. כמאמן הוא זכה באליפות אחת עם פורת אליזבת ובאליפות נוספת עם אולימפיאקוס ניקוסיה. משה (גירי) בית הלוי (1912.11.14 – 1997.3.2) נולד בלודג', פולין ועלה ארצה ב-1920. ככדורגלן הוא כיכב במדי מכבי תל אביב, שיחק במכבי רחובות ובמכבי חדרה והופיע בנבחרת ישראל פעם אחת. לאחר פרישתו ממשחק פעיל, הוא אימן את מכבי תל אביב והוביל אותה לארבע אליפויות ולשני גביעים, וכן אימן את הפועל תל אביב, מכבי נתניה, נבחרת ישראל ונבחרת ניגריה. יעקב גרונדמן (1939.7.20 – 2004.5.24) נולד בפולין ושרד את השואה כאשר הסתתר מפני הצבא הנאצי, יחד עם משפחתו, בבור מסתור למשך שלוש שנים. ככדורגלן הוא כיכב במדי בני יהודה, שם זכה לכינוי "הפולני", זכה עימה בגביע המדינה ב-1968 ורשם שמונה הופעות בנבחרת ישראל. לאחר פרישה מוקדמת יחסית אימן את בני יהודה, הפועל כפר סבא, מכבי פתח תקווה, הפועל חיפה, מכבי תל אביב, בית"ר תל אביב, מכבי נתניה, הפועל תל אביב, שמשון תל אביב ועוד. הוא זכה בשתי אליפויות, שלושה גביעי מדינה, שלושה גביעי טוטו וגביע הכ"ה.⁶ לצד יצחק שניאור, אימן גרונדמן את נבחרת ישראל בשנים 1988–1992. יצחק שניאור (1925.12.11 – 2011.11.20) נולד בפולין, עלה לישראל בגיל שמונה והשתייך לתנועה הרוויזיוניסטית, ולכן החל את הקריירה בבית"ר תל אביב. שניאור היה לוחם באצ"ל והשתתף בפעילויות מבצעיות וחשאיות רבות. שניאור שיחק ושימש כקפטן במכבי תל אביב ובנבחרת ישראל וזכה בארבע אליפויות ובשלושה גביעי מדינה. בקריירת אימון שהתפרסה על פני כמה עשורים הוא זכה בשלוש אליפויות ואימן את מכבי יפו, הפועל חדרה, בני יהודה, הפועל פתח תקווה,

⁶ גביע הכ"ה (25 בגימטרייה) היה טורניר כדורגל מיוחד לכבוד חגיגות ה-25 שנים לעצמאות מדינת ישראל והתחרות השלישית בחשיבותה בעונת 1972–1973.

בית"ר תל אביב, בית"ר ירושלים, הכוח רמת גן, מכבי נתניה, מכבי תל אביב, הפועל תל אביב ועוד. לבסוף, הוא אימן את הנבחרת הצעירה ואת נבחרת ישראל בצוותא עם יעקב גרונדמן בשנים 1988-1992.

עמנואל (מונדק) שפר (11.2.1924 – 28.12.2012) נולד בגרמניה. משפחתו, כמעט כולה, נרצחה בשואה והוא עלה ארצה ב-1950, לאחר ששיחק כדורגל כנער ועלם בקזחסטן ובפולין. בישראל שיחק בהפועל חיפה ובהפועל כפר סבא ופרש בעקבות פציעה. שפר השתלם כמאמן בבית ספר לאימון מאמנים בגרמניה ואימן את הפועל כפר סבא, בני יהודה, מכבי פתח תקווה, מכבי נתניה, בית"ר ירושלים ועוד. כמו כן, הוא אימן את נבחרת הנוער ואת הנבחרת הבוגרת והוביל אותה להישג השיא שלה: העפלה והשתתפות מכובדת במונדיאל 1970 במקסיקו.

דרור קשטן (1.10.1944 – 15.1.2024) נולד בפתח תקווה ונחשב למאמן המעוטר ביותר בכדורגל הישראלי עם שש אליפויות, שישה גביעי מדינה, שלושה גביעי טוטו ושלוש זכיות בתואר אלוף האלופים. קשטן שיחק בהפועל פתח תקווה ובהפועל כפר סבא ורשם שלוש הופעות במדי נבחרת ישראל. קשטן אימן, בין השאר, את הפועל כפר סבא, בית"ר ירושלים, מכבי חיפה, הפועל רמת גן, מכבי תל אביב, הפועל תל אביב, הפועל פתח תקווה, בני יהודה, נבחרת ישראל הצעירה (1984-1985) ונבחרת ישראל הבוגרת (2006-2010).

מרץ, 1992: סיקור מות אלי פוקס

אלי פוקס נפטר ביום שבת (21.3.1992; ט"ז באדר ב', התשנ"ב) בגיל 68 מהתקף לב. על אף שלא סבל ממחלת לב, הוא התמוטט סביב השעה 10:00 בבוקר במקום עבודתו בחברת ארקיע, שם עבד בשנותיו האחרונות במחלקת התחזוקה. אנשי מגן דוד אדום ניסו לבצע בו פעולות החיאה, אך לשווא. הוא הובא למנוחות ביום שלישי (23.3.1992) בבית העלמין קריית שאול, כאשר מסע הלוויה יצא מבית הלוויות בחניון רידינג בשדרות רוקח 10 בתל אביב. הוא הניח אישה – ברכה, שני ילדים – נני ורון וחמישה נכדים. בשנותיו האחרונות חדל מלאמן, אך המשיך לעבוד עד יומו האחרון.

מותו של פוקס סוקר במוספי הספורט של *חדשות*, *מעריב* ו*ידיעות אחרונות* אשר פרסמו את תצלומיו, הציגו את קורות חייו כשחקן ומאמן, תיארו את מסע הלוויה והוסיפו כתבות צבע. דבר מותו הובא לראשונה בעמודי החדשות של *ידיעות אחרונות*, שהפנו את הקוראים המבקשים להתעמק בדבר אל מוסף הספורט. באחת מן הכתבות תואר אופיו המצטנע, המסלול שעשה כשחקן, סגנון המשחק שלו, אמרתיו הידועות ורגעי השיא שלו:

הוא נודע כשחקן טכני להפליא, בעל מסירות סרגל לאורך של 40 מטרים ויותר. המשפט "פאס של פוקס" הפך למושג בכדורגל הישראלי, עוד שנים רבות אחרי שאלי תלה את נעליו. אלי פוקס אהב את המשחק בכל ליבו. מעולם לא בא בתביעות כספיות לאגודתו ותמיד שיחק "בלי חשבון". בניגוד למרבית חבריו שהסתדרו אז מכדורגל, הצליח אלי להתבסס מעט רק לאחר שהפך למאמן מצליח בחו"ל. (דניאל, 22.3.1992)

ידיעות אחרונות ספורט אף הקדיש לפוקס טור פרידה מאת חברו יוסף גולדשטיין שהעניק למותו נופך פואטי, מדכדך ונוסטלגי:

עמדנו אתמול ליד קברו של חבר, אחד בדורו ובסיגונו בכדורגל הישראלי. עננים שחורים סגרו מצפון את השמים, אבל מעל קיברו הפתוח של אלי, בקרית שאול, זרחה שמש של סוף חורף ראשית אביב. לא העזו העננים להוריד את ממטריהם. גם הם רצו לזכור את אלי כפי שהיה: זקוף, יפה וגבוה, משרה יראת כבוד. בדיוק כפי שזכרנו אותו על המגרש בשנים הנהדרות ההן [...] כשהורד אל הקבר, עלו זיכרונות של הרבה עשורים. מעין תסריט של "אלה הם ימך, הכדורגל הישראלי". (גולדשטיין, 24.3.1992)

גם בהספדו של ישראל חליבנר, באותה הכתבה, נשמר הנרטיב הנוסטלגי והייחודי:

אז לא היה וידאו, לא היתה טלוויזיה. את הביצועים שלו איאפשר להראות, רק לספר עליהם. והסיפורים, ככל שיהיו גדולים ומרתקים, אינם שווים למראה עיניים של סרט וידאו אחד [...] ההלוויה המכובדת שלו אתמול, כשעם רב הלך אחר מיטתו, היתה יאה לאלו שאנחנו זוכרים.

בשנת 2021, אתר **וואלה ספורט** העלה כתבה שבה גולל את קורות חייו של אלי פוקס כשחקן וכמאמן. פוקס תואר כ"גדול הכדורגלנים שנולדו כאן" ו"אחד השחקנים הגדולים ביותר בכול הזמנים של הכדורגל הישראלי". חמישים ושש התגובות לאותה כתבה היו מחמיאות לא פחות. גולש בשם 'חבר של אבי', ייתכן בנימה מליצית, העלה את פוקס לדרגה של מדינאי דגול בכותבו: "וינסטון צ'רצ'יל, דוד בן גוריון, אלי פוקס – אגדות". לעומתו, 'מנחם כהן' הדגיש את אופיו העממי כאשר ציין כי "באחרית ימיו הוא עבד כאיש תחזוקה בשדה דבי", ו'נתנאל' פרט על אקורד נוסטלגי והאיר את פוקס בפרספקטיבה היסטורית: "היום הדור הצעיר לא מכיר את ההסטוריה המפוארת של העבר. רק כסף מעניין אותם. טוב שיש אותך להזכיר ולתת כבוד". עוד הוא כונה "אגדה", "אדם גדול", "וירטואוז", "חולל נפלאות" ו"קצין וג'נטלמן" (גולדברג, 18.9.2021).

ידיעה על מות אלי פוקס, מוסף הספורט בעיתון **חדשות**

פברואר, 1997: סיקור מות ג'רי בית הלוי

ג'רי בית הלוי הלך לעולמו ביום שני (3.2.1997; כ"ו בשבט, התשנ"ז) בגיל 84 לאחר מחלה ממושכת, והוא נטמן בבית העלמין קריית שאול בתל אביב. בהלווייתו נכחו מאות משתתפים ובכלל זה בני משפחה, ידידים, מאמנים וכדורגלני עבר והוזה בנבחרת ישראל, מכבי תל אביב ומועדונים נוספים. ביניהם, אשר בלוט, מרק רוסנובסקי, רחביה רוזנבאום ושייע גלזר.⁷

על דבר מותו דווח בשתי כתבות נפרדות במדור הספורט של *ידיעות אחרונות*. הספידו אותו יעקב גרונדמן, נסים בכר וצביקה רוזן, ובישיבת מזכירות ההתאחדות הישראלית לכדורגל נשא דברים לזכרו ממלא מקום יושב הראש דאז – עזריקם מילצין. *ידיעות אחרונות ספורט* הדגיש את תרומתו ואת סגולותיו כמאמן:

בית הלוי הטביע את חותמו בכדורגל הישראלי מקום המדינה ועד שנות ה-70. כשאימן את הנבחרת הלאומית, נתפס כממציא שיטת ה"בונקר", אבל הוא ייזכר יותר כמי שהקים את אימפריית הכדורגל של מכבי תל אביב, וכמי שהחדיר לכדורגל הישראלי את הסגנון האירופאי [...] ג'רי החדיר בקבוצה סגנון שונה. מכבי הפגינה כדורגל יפה, מהירות ותכליתיות. אבל יותר מכל, הוא השליט משמעת ברזל [...] ג'רי אימן את הנבחרת הלאומית בשנים 1953-1954. כדי לא לנחול תבוסות, הוא המציא את שיטת ה"בונקר". כך סיים משחקים מול מעצמות כדורגל כיגוסלביה ויוון בהפסדים שהוגדרו אז כ"הפסד כבוד". (שיינמן, 4.3.1997)

שחקניו לשעבר ועמיתיו לענף הכדורגל צביקה רוזן ונסים בכר הספידוהו במילים חמות, הדגישו את קשיחותו ומקצועיותו והציגוהו כאיש גדול-קטן וכדמות אב. רוזן אמר:

הוא היה אדם נמוך, אבל גדול. הוא לא צעק, היה לו מבט חודר וכל מילה חדרה לראש. איש לא ניסה להמרות את פיו. הוא היה איש אדיר בצורת המחשבה. הוא המציא את הבונקר, אבל היה גם המנצח על הקונצרט הגדולים של מכבי תל אביב. (שיינמן, 4.3.1997)

בכר אמר: "הוא השאיר על שחקניו רושם עז יותר מכל אחד אחר. את הכבוד שרחשו לו לא זכה שום מאמן או יו"ר אחר לקבל. כמאמן הוא היה אמן הטקטיקות. זה אחד המאמנים עליו אפשר לומר, כי היה אגדה בחייו" (שיינמן, 4.3.1997).

ב-2003 וב-2023, פורסמו ב*ספורט הארץ* ו*בישראל היום*, בהתאמה, כתבות שסקרו את היות בית הלוי המאמן הראשון שאימן נבחרת אפריקאית. אלא שהכתבה *מארץ* אף הוסיפה היבט ישראלי-פטריוטי, שנראה כמעט תלוש וחסר הקשר, אם כי מרגש ומטלטל. לפי הכתבה, בית הלוי ומשפחתו עשו מאמצים גדולים, שלא התממשו לבסוף, להביא את עצמותיו של אחיו – אברהם בית הלוי – לקבר ישראל, לאחר שנהרג בשירות צבא אוסטרליה בגינאה החדשה. אלא שעל פי החוק הבריטי דאז, חייל שנהרג נקבר במקום שבו נפל ואין להעביר את עצמותיו (גולדברג, 22.6.2003).

⁷ הפרטים המובאים לאורך מחקר זה, הנוגעים לסדרי הלוויה, למשתתפים, להספדים ולשמות המספידים מסתמכים על אשר דווח בעיתונות המודפסת או המקוונת בחודש שלאחר המוות ולעיתים מעבר לכך.

"מותג" ו"סמל". שאר המרואיינים ציינו לשבח את מזגו הנעים ואת סבר פניו היפות: "עם אדם מיוחד כמו יענקל'ה קל מאוד להסתדר. לא מצאתי אצלו אפילו תכונה אחת שלילית [...] בלתי אפשרי היה לריב איתו. אני לא זוכר מקרה אחד שמצאתי אותו כועס. זן שכמעט לא צומח בדור הזה" (שניאור). "בשבילי הוא היה ארץ ישראל היפה. תמיד חיך, תמיד פירגן ולא כעס אף פעם. קשה היום למצוא מאמנים ואנשים מהסוג הזה. הוא היה גם ווינר ותובעני, אבל הוא הראה שיש גם דרך אחרת ולא פחות יעילה לאימון וקידום" (ברקוביץ'). "אדם ענק וסימפטי, תמיד עם חיוך על הפנים" ו"מוטיבטור בלתי רגיל" (רוזנטל), "פאר השחקנים של בני יהודה בכל הזמנים. אדם עם נשמה גדולה ולב רחב. קראו לו הפולני, אבל אנחנו התימנים החשבנו אותו כבן משפחה. אהבנו אותו אהבת נפש" (סולמי) (שיינמן ופורת, 25.5.2004).

בשל היותו מאמן נבחרת ישראל בדימוס נטו המספידים להשוות בין האישי לבין הלאומי ולהציג את המאמן כמסמל סיפורה של האומה. כך, למשל, הספיד הרב לאו את גרונדמן: "הוא נולד בקרקוב והיה ניצול שואה. אם יש אדם שידע לקבץ גלויות סביבו, יענקל'ה היה האישי" (שיינמן, 27.5.2004). גם, *מזארץ אנליין* הובלט הנרטיב שלפיו את רגעי האחרונים בחר להקדיש לנבחרת ישראל:

שעה קלה לפני שמת ממחלה קשה ביקש גרונדמן לשוחח עם יו"ר ההתאחדות לכדורגל, איצ'ה מנחם, וביקש פרטים על נסיעת הנבחרת לגרוזיה [...] גרונדמן הצביע על המקטורן הכחול שהיה תלוי על קולב בחדר והודיע שהוא מתכוון לצאת עם הנבחרת למשחק בטביליסי יחד עם בתו ענת. הוא חיבק את העיטור ושאל מי היו המועמדים הנוספים שאותם הקדים. (גולדברג, 25.5.2004)

בידיעות אחרונות ספורט הוצג גרונדמן ככדורגלן אגדי, כסמל של בני יהודה, כמאמן מוביל במכבי תל אביב ובעיקר הודגשה תרומתו לנבחרת הלאומית: "שיא הקריירה של גרונדמן היה כמאמן הנבחרת בין השנים 1988 ל-1992, בצוותא עם יצחק שניאור. לשניים הודבק הכינוי ש.ג. ונבחרתם הייתה רחוקה שער אחד בלבד מעלייה למונדיאל ב-1990, לאחר שעברה בהצלחה את הבית האוקיאני, בו שיחקו ניוזילנד ואוסטרליה" (שיינמן ופורת, 25.5.2004).

אתרי האינטרנט החדשתיים דאז, *NRG*, *הארץ*, *Ynet* ו*תלכליסט* דיווחו על מותו ואף ב-*Ynet* הועלה והודה ב-25.5.2004 הריאיון האחרון שנערך עם גרונדמן. לאורך השנים, וכאקט הנצחתי, פרסמה משפחתו ספר לזכרו בשם *כדורגל: סיפור אהבה*, נחנך אצטדיון ברמת השרון על שמו, קבוצת כדורגל הנשים של רמת השרון נקראה על שמו, גביע המדינה לשנתוני ילדים ג' קרוי על שמו ונחנכה כיכר על שמו בתל אביב.

תגובות הגולשים לכתבות שבישרו על מותו של גרונדמן או ציינו את זכרו בשנה, בחמש שנים וב-20 שנים לאחר מותו היו מחמיאות ומשתפכות ברובן והוא כונה: "אדם גדול", "אחד האנשים האצילים והמקסימים", "איש יקר ואהוב", "אציל נפש", "הפולני הגינטלמן של בני יהודה", "הפולני שלנו מהשכונה", "מאמן גדול", "מאמן ענק", "מי שהכיר אותו זכה", "משכמו ומעלה" ו"סמל כתום" (גולדברג, 1.6.2014). הגולש 'מרדכי' סיכם בשאלה "היכן ישנם עוד אנשים כמו האיש הזה?". כפי שקרה במקרי הבוחן המקבילים, חלק מן הגולשים דן במעמד המאמן כיום בהשוואה לימים עברו. הגולש 'יעקב', לדוגמה, כתב: "כשמאמנים היו כח מוביל בקבוצה. אין היום הרבה מאמנים ששחקנים מעריכים" (גולדברג, 9.6.2024).

עוד בנושא המקשר בין האישי לבין הלאומי – בכתבה מואלה ספורט שסקרה את ספרו, כדורגל - סיפור אהבה, גולל סיפור הגבורה וההישרדות יוצא הדופן שלו כילד רך, שהתחבא בבור במשך שלוש שנים כדי לשרוד, במאי 1942 בפולין. או אז, הוא ומשפחתו התחבאו מהמפלצת הנאצית, סבלו מרעב מחפיר וחיו בחוסר ודאות, חשכה מוחלטת ואימת מוות. הכתבה נחתמה בתקווה לתקומתו של העם היהודי בישראל:

מכריו ומעריציו הרבים של יענקל'ה גרונדמן תוהים לא אחת, מה מתוך אופיו ואורחות חייו עוצב בשנות הזוועה ההן, בבור בפרושוביץ. האם האמונה שלו באלוהים? הנכונות יוצאת הדופן לסייע לזולת? האופטימיות המתפרצת? החיוך התמידי? השתקנות? הסלחנות? מתן כבוד לזולת? חברות אמת? הגאווה הלאומית? הסובלנות לאחר? הביטחון ביכולת לנצח גם כשהכול נראה אבוד? כנראה שהתשובה היא "הכל גם יחד". כל אלו חברו יחדיו והתגלמו לכדי אותו יענקל'ה גרונדמן היחיד והמייוחד, נשוא הערצתם של אלפים בכל המדינה. (מערכת וואלה ספורט, 28.4.2022)

באופן מתבקש, ההיבט הלאומי הודה בתגובות לכתבה. לדוגמה התגובה: "הוא ומשפחתו הם דוגמית לתקומת עם ישראל מעפר ואפר לתחיה ושגשוג".

כתבה על מותו של יעקב גרונדמן, מוסף ידיעות אחרונות ספורט

נובמבר, 2011: סיקור מות יצחק שניאור

יצחק שניאור נפטר בגיל 86 ביום ראשון (20.11.2011; כ"ג מרחשון, התשע"ב). לאחר כשנה שבה היה מצבו הבריאותי רופף, הוא שבר את האגן ואושפז בבית החולים איכילוב, שם נקבע מותו. הוא הניח אחריו רעייה - חוה, שלוש בנות - דרורה, ישראלה ואירית, נכדים ונינים. שניאור נקבר בשעה 11:00 בבית העלמין ירקון ביום שלישי (22.11.2011) לעיני מאות מאמני, שחקני ועסקני כדורגל ובני משפחה. בין השאר נכחו בטקס אבי לוזון, אבי נמני, איל ברקוביץ', אלון חזן, אריאל שיימן, אריה אלטר, בוני גינצבורג, גיורא שפיגל, דני דבורין, זאב זלצר (חתנו), יצחק שום, משה סיני ורחביה רוזנבוים.

בעיתונות הישראלית הספידו את שניאור אבי לוזון, איל ברקוביץ', הרמן בייקר, זאב זלצר, לופא קדוש, מוטי איווניר, מוטליה שפיגלר, עמנואל שפר, צביקה רוזן ושייע גלזר. העיתונות פרסמה מבחר תמונות מחייו כמאמן ובכלל זה כמאמן נבחרת ישראל. כמו כן, הפועל תל אביב קיבלה אישור מההתאחדות לכדורגל לפתוח את משחק הליגה מול עירוני רמת השרון בדקת דומייה לזכרו ולשחק עם סרטים שחורים על הזרוע. מועדון מכבי תל אביב ארגן ערב לזכרו בהשתתפות ותיקי הקבוצה במתחם האימונים קריית שלום.

בדומה לשאר המאמנים שמותם נחקר, הכתבה שבישרה על מותו *בזעזוע* *אחרונות* פרטה על מיתרים פטריטיים. הכתב, משה שיינמן, תיאר זיכרון עוצמתי אישי-לאומי משניאור. הוא סיפר כי לאחר תוצאת התיקו שישראל חילצה מול נבחרת אוסטרליה בסידני, החל שניאור לשיר את התקווה בזמן ששחקניו נופפו בדגל ישראל. כאשר נשאל מדוע עשה כן, קשר את ההיסטוריה של העם היהודי ואת גורל המדינה לעבודתו כמאמן כדורגל: "נלחמתי באצ"ל, הייתי בצבא. ישראל כמדינה יהודית חשובה לי, ולכן ההישג בסידני הוא בשבילי הוכחה שיש לנו מדינה שמסוגלת להצליח בכדורגל". עוד בנושא הספורטיבי-לאומי-פטריטי, גם חתנו זאב זלצר סיפר ש"כלוחם באצ"ל וצצה"ל הביא את הדברים עליהם חונך לידי ביטוי" (שיינמן, 21.11.2011) ובמעמד הלוויה שיתף: "שניאור היה שותף למבצעים באצ"ל, שחלקם אסור לפרסם עד היום" (גולדשמיט ושיינמן, 23.11.2011).

היבטים פרו-לאומיים באו לידי ביטוי במגוון דרכים לאחר מותו של שניאור. בכתבה שבישרה על מותו באתר *וואלה ספורט*, הודגשה זיקתו לתקומת העם היהודי בארץ ישראל: "בתור איש בית"ר שניאור היה גם לוחם באצ"ל והגיע אפילו לתפקיד של מ"פ, כאשר בתקופה מסויימת הוא נכלא על ידי הבריטים" (מערכת *וואלה ספורט*, 20.11.2011). גם, בכתבה אחרת ב*ספורט 1*, שסקרה את חייו באזכרה הראשונה לפטירתו, נכתב: "האיש שייך לדור הנפילים של הכדורגל הישראלי עוד מלפני קום המדינה. הוא היה כדורגלן ולוחם שנאבק על עצמאות ישראל כאשר פעל בשורות הארגון הצבאי הלאומי". לא זו בלבד, אלא שגם נחשפו פרטים מבצעיים שהציגוהו ככדורגלן ולוחם גיבור כאחד:

שניאור היה לוחם בשרות האצ"ל, והשתתף בפעולות מבצעיות רבות החל ממעקבים אחרי קציני הבולשת הבריטית וכלה בפעולות אמת מבצעיות חסויות. היו ימים רבים בהם נעדר מבית הוריו אשר ידעו על עלילותיו של בנם. בין הפעולות בהן השתתף, ועליה סיפרו חבריו של שניאור, הייתה שוד רכבת אנגלית עליה היה כסף

רב ש"נלקח" לצרכי המרד. שוד הרכבת היה בצהרי היום, וכבר אחר הצהריים הופקד שניאור על מרכז הגנת קבוצתו. (בר, 23.11.2012)

התגובות האינטרנטיות חזרו והביעו נרטיב סוציו-נוסטלגי שלפיו פעם היו ערכים ואילו היום הם הוחלפו בכסף. על רקע מות המאמן הטיחו הגולשים האשמות וביקורות עוקצניות בדור הכדורגל הנוכחי בהשוואה לקודם: "מאמן מהדור הקודם, שאין עוד כמוהו!!!" (בהט, 20.11.2011), הגולש שכונה 'שין-גימל' כתב בהתרסה: "היה זה דור של אנשים ושחקנים שהיו גם בני אדם טובים", ו'שמשון' המשיך את דבריו: "היום שחקן עוד לא קרע זוג נעליים הוא רוצה רכב ומליטנים⁸ בחוזה". 'עמרם' ציין לשבח את היות שניאור נהג אוטובוס בקואופרטיב של דן: "פעם השחקנים והמאמנים באו לשחק ואחר כך עוד עבדו, והיו הישגים היום רק מקבלים כסף ולא עושים שום דבר" (גולדשמידט, 20.11.2011). גם *מיאלה ספורט* גולש בשם 'ח.כ' כתב: "תמה איתו תקופת כדורגל עם הנשמה היום נשאר רק כסף" (מערכת וואלה ספורט, 20.11.2011) וב-*NRG* כתבו כמה גולשים: "דור הולך ונעלם" (טבק ועמיקס, 20.11.2011).

גולשי האתרים כיבדו את זכרו באמירת "יהי זכרו ברוך", פיארו את שמו של שניאור וכינו אותו "אגדת כדורגל", "אדם דגול", "אחד הענקים", "איש אשכולות", "איש ספורט מהשורה הראשונה", "גינטלמן", "ישר, צנוע ולא מתנשא", "כוכב על המגרש ולוחם באצ"ל", "מאמן בעל שיעור קומה", "מאמן גדול", "מאמן קשוח ואדם נפלא", "מלח הארץ", "מקצוען אמיתי", "נפיל" ועוד. כהנגדה חדה לכך, הארץ אונליין היה כמעט לגוף התקשורת הרשמי היחיד שראה לנכון להציג פרט מידע שלילי מעברו של הנפטור, כאשר עוזי דן הזכיר "התפרצות אלימה אחת כלפי עיתונאי בתקופת היותו מאמן הנבחרת" (דן, 21.11.2011).

ספורט y

הכדורגל הישראלי באבל: יצחק שניאור הלך לעולמו

יצחק שניאור

אבל כבד נפל על הכדורגל הישראלי, כשאחד מגדולי המאמנים בכל הזמנים נפטר, כשהוא בן 86. שניאור זכה במהלך הקריירה בשלוש אליפויות, עם הכח ר"ג, מכבי ת"א והפועל ת"א

זאב גולדשטיין | תורס: 18:18, 20.11.11

אבל כבד נפל על הכדורגל הישראלי, כשאחד מגדולי המאמנים בכל הזמנים נפטר, כשהוא בן 86. שניאור זכה במהלך הקריירה בשלוש אליפויות, עם הכח ר"ג, מכבי ת"א והפועל ת"א

עוד לפני הקריירה המהוללת שלו כאמן, שיחק שניאור במד מכבי ת"א ובת"ר ת"א כאמן. הוא זכה באליפויות עם הכח מכבי ר"ג בטבת 1965. עם מכבי ת"א ב-1972 ועם הפועל ת"א ב-1988.

שניאור, לצד גורדנסון, היו ימים (צילום: ששיל גולד)

כתבה על מותו של יצחק שניאור, אתר Ynet ספורט

⁸ הטעות במקור, הכוונה למיליונים.

דצמבר, 2012: סיקור מות עמנואל שפר

עמנואל שפר הלך לעולמו בגיל 89 ביום שישי (28.12.2012); ט"ו בטבת, התשע"ג) והותיר אחריו אישה וארבעה בנים. לאות אבל נפתחו כל משחקי ליגת העל בדקת דומייה לזכרו, הכרוזים הקריאו את קורות חייו ואת הישגיו הבולטים, והקהל הגיב במחאות כפיים ובתשואות. שפר נקבר בבית העלמין מורשה ביום ראשון (30.12.2012) לעיני מאות עמיתים, מכרים, כדורגלני עבר, כדורגלנים ובני משפחה ואת ארונו נשאו שחקני הנבחרת הצעירה בכדורגל.

טקס הלוויה של שפר היכה גלים בזירה הפוליטית הישראלית. שרת התרבות והספורט לימור לבנת הספידה את שפר באומרה: "שפר היה לאגדה עוד בחייו לא רק בשל כישוריו והישגיו כמאמן, אלא גם נוכח אישיותו יוצאת הדופן. הוא היה מודל למקצוענות ללא פשרות" (שיינמן, 30.12.2012). במקביל, יו"ר הכנסת רובי ריבלין הספיד את שפר במעמד הלוויה: "היית איש גדול [...] תמיד רצית הכי טוב לכדורגל הישראלי, רצית שנהיה כמו באירופה והאמנת בזה [...] אני אחוז תזזית שאני לידך. בראש ובראשונה, היית יהודי וציוני⁹, אדם שראה את מדינת ישראל כתקוותו של העם היהודי" (שיינמן, 31.12.2012).

את שפר הספידו לא רק גורמים רשמיים מכנסת ישראל, אלא גם הכתב הצבאי לשעבר, הפובליציסט ומנהל לשכתו של יצחק רבין - איתן הבר. הבר פרסם מאמר *מדיעות אחרונות* שבו גולל את סיפורו של שפר כנער שמשפחתו נרצחה בשואה. הוא תיאר את שפר כמי שהקדיש את חייו הבוגרים לשימור זכרם ובכך קשר את מותו של המאמן להיסטוריה העקובה מדם של העם היהודי:

השבוע, עם מותו, מותר כבר לספר: עמנואל שפר היה הרוח החיה מאחורי הנצחת רבבות היהודים שנספו באותה עיר נידחת, סטניסלבוב, איוונר-פנקובסק, במלחמת העולם השנייה [...] השואה הייתה חלק בלתי נפרד מחייו של שפר. חלק מזמנו וחלק מכספו השקיע בהנצחה. בערוב ימיו, כאשר נע ונד בין העולם האמיתי לבין עולם ההזיות, שמעו אותו בני המשפחה קורא מתוך השרעפים: "צילה, צילה!" בשם אחותו המתה. וכך, אפוף בזיכרון השואה, הוציא את נשמתו. (הבר, 4.1.2013)

עוד במישור הלאומי-היסטורי, גלעד שליט, החייל שנחטף והושב, הספיד את שפר (שליט והניג, 3.1.2013). אתר *ישראל היום* גולל את קורות חייו והזכיר כי "שפר, שנולד בגרמניה, הצליח להימלט מידם של הנאצים בגיל 16 וברח לרוסיה, ושם מצא מקלט והסתתר עד לסיום המלחמה. בתום מלחמת העולם עבר לפולין, שם אימן בעיר וורוצלאב קבוצה של יהודים, אך נתקל בהתנגדות של המשטר הקומוניסטי" (לנג, 30.12.2012).

⁹ בכתבה אחרת של *Ynet* נכתב כי ריבלין תיאר אותו כ"ציוני גדול" (גולדשמידט, 30.12.2012).

גם אתר *וואלה ספורט* ביקר את טקס הזיכרון המצומצם והמוצנע, לטעמם, שהעניקה ההתאחדות לכדורגל לשפר: "מספר אנשי כדורגל ובראשם שלמה שרף ואברהם גרנט הביעו מורת רוח על כך שההתאחדות לכדורגל לא דאגה לטקס יותר מכובד לזכרו של שפר כמו למשל להעמיד את ארונו באצטדיון רמת גן". (בורשבסקי, 30.12.2012).

עוד בנושא קשירת האישי ללאומי, *בדיעות אחרונות*, שהשחיר את מסגרת עמוד השער לאות אבל, הודגשה זיקתו ואהבתו של שפר למדינה וללאומיות הישראלית באמצעות תיאור מקרה שאירע במעמד תחרות בין-לאומית:

בסיום אחד ממשחקי הידידות של הנבחרת [...] אחד הכדורגלנים ניגב את רגליו לאחר המקלחת עם חולצת המשחק. שפר התפרץ לעברו בצעקות: 'איך אתה מעז לנגב את הרגליים שלך בסמל המדינה. אנשים נהרגו במלחמה כדי שלך יהיה סמל ואתה לא מתבייש לנגב את הרגליים המלוכלכות שלך'. (שיינמן, 30.12.2012)

גולשי אתרי האינטרנט לא חסכו משפר סופרלטיבים וכינוהו "אדם למופת", "מאמן גדול", "מאמן ענק", "מקצוען" (בן-שימול, 28.12.2012), "אגדה" (מערכת *ONE*, 28.12.2012), "אישיות ערכית" ו"יחיד ומיוחד" (טוכמן, 28.12.2012), "דמות להערצה", "דמות מחנכת ודוגמה למופת" ו"סמל" (מערכת *ONE*, 28.12.2012). כמובן, שנרטיב אובדן הערכים שב וחזר להדהד כאשר גולש בשם 'היה דור אחר' כתב בכתבה שבישרה על מותו ב-*ynet*: "ב-1972 נבחרת ישראל תחת שפר עבדה כמו סיירת מטכ"ל. ב-6:00 בבוקר היו על המגרש ולא גמרו את היום בלי לרוץ 20 ק"מ. 10 ק"מ על המגרש ו-10 ק"מ באימוני כושר. היום יש אוסף של בלרינות מפונקות שלא רוצות לשמוע על נבחרת כי הן מרוויחות בקבוצות טונות של כסף". גולש בשם *amrt* הוסיף: "שיחקו עבור הדגל הכבוד ולא עבור בצע כסף כמו פח הזבל הנוכחי!", הגולש 'דן' כתב: "בזמנו היו שחקנים, שיחקו עם הלב, היו שחקנים ציונים לא ערסים כמו היום!!!" ו'אלי' הוסיף: "באותן שנים שיחקו כדורגל היתה יראת כבוד כלפי המאמן יראת כבוד לדגל. היו ערכים לא רק תאוות בצע כסף מי העז לבקר את המאמן". יוסי זבידאל התייחס למעמד המאמן שנשחק עם השנים: "היום השחקנים קובעים למאמן בושה וחרפה של התנהגות". (בן-שימול, 28.12.2012). אפילו המאמן לופא קדוש, שהתראיין ל-*ynet*, הדגיש את הנרטיב הזה בנימה סרקסטית באומרו: "הוא לא היה יכול לאמן היום, כי היום מאמנים מקבלים תכתיבים. בתקופה שלו מאמנים היו קובעים גם את צבע החולצות והדשא" (גולדשמידט, 30.12.2012).

לא רק שנרטיב אובדן הערכים הודגש, אלא שהגולשים השתמשו בזכרו של שפר כדי להתנגח בנציגי הכדורגל הישראלי בהווה. 'נוסע מתמיד' כתב: "מאז נשארנו עם ערימות שך¹⁰ עארסים מפונקים שכל מה שמעניין אותם זה מסיבות ומדורי רכילות - התוצאות בהתאם", ו'יוספוס' רטן: "מה יש היום בכדורגל? אוסף של ערסים שכל רצונם הוא "להגיע לדירה, BMW ודוגמנית". שהם יעבדו קשה?" (טוכמן, 28.12.2012). גולש בשם 'רוני' היה בוטה במיוחד: "השחקנים היו מכבדים אותנו מכוון שפחדו ממנו הוא אז ידע שהכדורגלן הישראלי מבין כח ונוקשות. היה לו גיבוי רחב מהמנהלים שלו הכדורגלנים פחדו מזה והיו כמו כלבים ממושמעים, רק

¹⁰ הטעות הלשונית במקור

ככה צריך להתנהג עם הכדורגלן הישראלי. היום הכדורגלנים בברנז'ה מצולמים בבתי קפה במכוני ליווי באורגיות בלי צניעות וזה ההבדל בין אז להיום מאמן מס 1 עד היום" (מערכת ONE, 28.12.2012). עם זאת, חלק קטן מהגולשים ידע גם להשמיע ביקורות כנגדו. 'דב בינדר מיהוד', למשל, כתב: "הוא היה אלוף ישראל בניבול פה" (בן-שימול, 28.12.2012).

עמוד השער של ידיעות אחרונות ספורט לאחר מות עמנואל שפר

ינואר, 2024: סיקור מות דרור קשטן

דרור קשטן נפטר ביום שני (15.1.2024; ה' בשבט, התשפ"ד) בגיל 79 ונטמן בבית העלמין מנוחה בכפר סבא ביום שלישי (16.1.2024) בשעה 13:00. בהלווייתו נכחו בני משפחתו, מכריו, חניכיו, כדורגלנים ושחקני ומאמני עבר, כגון אלי אוחנה, יוסי בניון, יוסי מזרחי, יעקב שחר, עומרי אפק, ניסים בכר, ניר קלינגר, מישל דיון, מסאי דגו, משה סיני, אבי נימני, שביט אלימלך, שמעון גרשון ומלי לוי, שייע פייגנבוים, שלמה שרף ואפילו ראש הממשלה לשעבר – אהוד אולמרט. הספידו אותו, בין השאר, בתו – הילה ובנו מאמן הכדורגל – תומר.

כאות אבל נפתחו משחקי מחזור ליגת העל בדקת דומייה לזכרו, הודעות אבל רשמיות פורסמו על ידי בית"ר ירושלים, הפועל פתח תקווה, הפועל תל אביב, התאחדות הכדורגל הישראלית, מכבי חיפה ומכבי תל אביב. התקיים משחק אגדות כדורגל לזכרו ודווח על מותו, בשונה משאר מושאי המחקר, גם בעיתונות הציונית-דתית (ערוץ 7) ובעיתונות המקומית, דוגמת חדשות כפר סבא, חדשות מלאבס (פתח תקווה וראש העין), חדשות חיפה והסביבה ורדיו חיפה. מעבר לאינספור שבחים, גולשי אתרי החדשות הציעו בתגובות לקרוא שמות אצטדיונים, אתרים ורחובות על שמו ואף ללמד את מורשתו בבתי הספר.

בדומה למאמנים אחרים, מותו של קשטן עורר הדים בשיח הציבורי-פוליטי הישראלי ופוליטיקאים רבים הספידו אותו. שר התרבות הספורט מיקי זוהר ספד

לקשטן באומרו: "דמות ממלכתית, בולטת ומצליחה שעיצבה והייתה חלק משמעותי בהתפתחותו של הכדורגל הישראלי. מורשתו ותרומתו לספורט בישראל תישאר לעד". לא זו בלבד, חברת הכנסת מרב מיכאלי צייצה: "מאמן כדורגל מחונן ומחנך למופת [...] תודה על דורות של שחקנים, על אימון הנבחרת ועל הגיבולמניות" ויו"ר ישראל ביתנו, אביגדור ליברמן, הוסיף: "הכרתי היטב את דרור, עוד מתקופתו כמאמן בית"ר ירושלים. דרור הפך במהלך השנים לסמל לערכיות, לצניעות ולמקצועיות. תרומתו לכדורגל הישראלי הייתה עצומה, ואין לי ספק שמורשתו הגדולה תמשיך ללוות את הספורט הישראלי" (שורר, 15.1.2024). את קשטן הספיד גם יו"ר ההתאחדות לכדורגל שינו זוארץ שאמר: "הייתה לנו הזכות ליהנות מהידע שלו, מחוכמתו ומיושרתו גם כחבר הוועדה המקצועית בהתאחדות לכדורגל ותמיד בלטה אהבתו העצומה למדינת ישראל ולכדורגל שלנו" (שורר, 15.1.2024). בעיתונות הספורט הישראלית שרר קונצנזוס שלפיו הלך לעולמו מאמן כדורגל אגדי, מגדולי המאמנים בכל הזמנים. בערוץ הספורט נכתב:

המאמן האגדי [...] הפך לקונצנזוס – אדם אהוב בכל קבוצה שבה אימן, אדם שאוהדים של קבוצות רבות זוכרים לו חסד נעורים ואהבה גדולה. קשטן היה אב לתומר, שהפך גם למאמן בזכות עצמו. בכך, המשיך את מורשתו – כמי שהנחיל לדורות של שחקנים, וגם מאמנים, את אהבת המשחק היפה. (מערכת אתר ערוץ הספורט, 15.1.2024)

כיאה לענף הספורט הקבוצתי, שחקניו ועמיתיו הרבים הספידו את קשטן. לדוגמה, אילן בכר, ברק אברמוב, כפיר אדרי, יוסי אבוקסיס, מאיר הרוש, ניר סביליה, סלים טועמה ("היה כמו אבא בשבילנו"), משה פרימו, עומרי אפק, צביקה רוזן ושמוליק לוי. בכתבות ובתגובות רבות הוצג קשטן כמאמן הישראלי הגדול בכל הזמנים. לדוגמה, בערוץ הספורט נכתב: "דרור קשטן היה אגדה, קונצנזוס. אחד שכולם אוהבים, ויותר חשוב – מעריכים [...] המאמן המעוטר בתולדות הכדורגל הישראלי" (מערכת אתר ערוץ הספורט, 15.1.2024).

תגובות גולשי אתרי החדשות היללו את קשטן וגרסו כי מדובר ב"אגדה", "אינטליגנט", "גדול המאמנים בכל הזמנים", "מאמן אדיר", "מאמן דגול", "מאמן ענק", "מאנץ'", "מקצוען", "משכמו ומעלה", "צנוע" (צנציפר, 15.1.2024), "אייקון", "גינטלמן", "דמות להערצה", "מיתוס", "פרגוסון הישראלי" ו"תותח" (מערכת אתר ערוץ הספורט, 15.1.2024, א, 15.1.2024), "גדול הדור", "קלאסה" (מערכת ONE, 14.2.2024) ו"מנהיג" (דן, 15.1.2024). גולש בשם 'נורא' כתב: "אפשר להגיד שהוא אולי היה הגדול ביותר בדור המאמנים ההוא. אין לאף אחד את הסמכות, המקצועיות וייראת הכבוד שהייתה כלפיו" (צנציפר, 15.1.2024).

לצד זאת, היו גולשים שהשמיעו ביקורת מקצועית ואף ארסית כנגד קשטן. גולש Ynet שכיהן עצמו 'עידן עמדי', כתב: "הוא הרס את הנבחרת בתקופה שלו, הנבחרת הייתה נראית רע מאוד" (צנציפר, 15.1.2024) ו'משה' ביקר בחריפות ובהגזמה: "מאמן סנוב, מגעיל, שחצן, סחטן, הרס את הנבחרת ולא הסכים לעזוב את תפקידו כמאמן הנבחרת אחרי שכשל וסחט מאות אלפי שקלים מההתאחדות". עוד לגבי הביקורת, בדומה למקרי הפטירה הקודמים, גם כאן ניצלו הגולשים את דמותו הנכספת של המאמן כדי להלין כנגד כדורגלני, מאמני ועסקני ההווה. גולש

בשם 'משה' כתב: "כבר שנים אין מאמנים כמוהו" ו'טוטו' הוסיף: "איש צנוע ולא קשקשן כמו רוב המאמנים שלפני היותם מאמנים הם דברנים ונואמים" (מערכת אתר ערוץ הספורט, 15.1.2024). עוד נכתב: "כשרואים את דור המאמנים הנוכחי, קשה שלא להתגעגע לתקופה ההיא שהכדורגל הישראלי הכיל גם כוכבי ענק וגם מאמנים עם סמכות מקצועית. לא הייתה קרוסלת פיטורים של מאמנים בינוניים ומטה כמו היום", 'מכביסט בת ימי רשם או רשמה': "היית מאמן במלוא מובן המילה, בלי אנליסטים, בלי צוות סקאוטינג, בלי 100 עוזרים, בלי קומבינות, בלי חארטות, פשוט ה-מאמן", ו'קשקש' כתב: "אצלו לא היו 'כוכבים', כולם היו פועלים במפעל שלו והוא היה מנהל העבודה" (מערכת אתר ערוץ הספורט, 15.1.2024).

רבים ניכסו לקשטן תכונות מנהיגותיות וראו בו דמות אבהית. לדוגמה, אילן בכר, ששיחק תחתיו, אמר: "עבורי דרור היה מורה, מחנך" ונזכר כיצד ידע קשטן הן לטפוח על השכם והן להתנהג בקשיחות: "אחרי המשחק דרור ניגש אלי עם חצי סטירה, אמר לי: 'אני גאה בך'. אין דבר שיותר מספק שחקן מהתגובה הזאת, מהאנושיות הזאת, מהקבלה של המאמן, מהתחושה שהמאמן גאה בך" (צוקר, 15.1.2024). עוד בהקשר זה, נוספה תגובה: "עצוב ביותר. כשרואים איזה מאמנים צומחים היום. זה עוד יותר צורב כי כאילו אין תחליפים לסמכותיות והאיכות של הדור של פעם" (מערכת וואלה ספורט, 15.1.2024).

אבל בכדורגל הישראלי: דרור קשטן הלך לעולמו בגיל 79

המאמן האגדי זכה בשש אליפויות ושישה גביעים לאורך הקריירה. אימן ב-12 קבוצות שונות וגם את נבחרת ישראל בין 2006 ל-2009. הוביל את בית"ר ירושלים לאליפות הראשונה בתולדותיה ב-1987 ואת הפועל ת"א לרבע גמר גביע אופ"א ב-2002 - הישג השיא של קבוצה ישראלית באירופה

דרור קשטן | 09.01.2024 | 09:39

3 תגובות | דורית יאסני | דוד קשקש

היום לאנצ'ה לתוכנה

דרור קשטן, אחד המאמנים הגדולים בתולדות הכדורגל הישראלי, הלך לעולמו בגיל 79. קשטן ז"ל אימן ב-12 קבוצות שונות וזכה בשש אליפויות, שישה גביעי מדינה, שלוש פעמים בגביע הטוטו ועוד שלוש פעמים באלוף האלופים.

מדובר כמובן במאמן המעוטסר בכדורגל הישראלי, אחד משלושת הבודדים שזכו בשש אליפויות (יחד עם דוד שווייצר ז"ל וברק בכר) ושיאן הזכיית בגביע המדינה. קשטן יובא למנוחת עולמים מחר (שלישי) ב-13:00 בצהריים בבית העלמין מנוחה וכוונה בכפר סבא.

אחד המאמנים הגדולים בתולדות הכדורגל הישראלי, דרור קשטן ז"ל (היום יום ישיא)

כתבה על מותו של דרור קשטן באתר Ynet

דיון ומסקנות

הסיקור התקשורתי חרג הרבה מעבר לניתוח ספורטיבי-מקצועי או לריטואל של אבל. הוא קשר בין זכרם לבין ההיסטוריה של העם היהודי, התנועה הציונית ומדינת ישראל, שיווה למאמנים דימוי של דמויות אב וגיבורי-עם והציגם כדור נפילים שספק אם יקום כמותו. יתרה מכך, נדמה היה שמערכות העיתונאים רותמות את זכר המאמנים לטובת טיפוח רעיון 'יהדות השרירים' וכמי שהאמינו בכל מאודם שהעם היושב בציון מסוגל להגיע להישגים ספורטיביים בזירה הבין-לאומית. מערכות החדשות וכותבי התגובות טיפחו נימה נוסטלגית שלפיה מותם של המאמנים מסמל אובדן של ערכים משום שפעם היו המאמנים נשגבים, מוערכים ונכבדים, לכאורה, וכיום האינטרסים הכספיים מכתביבים את הקצב, ומעמדו של המאמן נסדק לחלוטין. המאמנים הוצגו כלוחמי צללים וכשורדי שואה שהצליחו, כנגד כל הסיכויים, לשרוד, לקום מן האפר, להוביל את הכדורגל הישראלי בזירה הבין-לאומית התחרותית ולהוכיח שהבלתי אפשרי הוא אפשרי.

"הלאמת" המאמנים לאחר מותם אינה ייחודית לענף הכדורגל או לישראל. למעשה, הפיכת מנהיגים מתים לסמל לאומי יכולה לבוא לידי ביטוי גם בסיקור עיתונאי של מותם של ראשי ממשלה, נשיאים, מדענים, רבנים, מוזיקאים, סופרים ומשוררים – הן כאשר עיתונות ישראלית מספידה את מנהיגיה, והן כאשר עיתונות זרה מספידה את מנהיגיה שלה.¹¹ נדמה כי מגמת ההלאמה משקפת צורך בסיסי של חברה במנהיגים ערכיים, סוחפים ומכוננים ובדמויות אב עוצמתיות. בתוך כך נדמה גם כי ההיסטוריה הטראגית של העם היהודי ותקומתו במדינת ישראל שבו ורוממו את האתוס הישראלי-לאומי, בעיקר לאחר מותם של מאמני נבחרת לשעבר. אם כן, כאישוש להשערת המחקר, בזכות כהונתם של המאמנים בנבחרת ישראל בא לידי ביטוי ביתר שאת ההיבט הלאומי-פטריוטי לאחר מותם בדרכים אלה:

(1) אישים בולטים מהזירה הפוליטית הספידו אותם ואף השתתפו בטקסי הלוויה והאזכרה.

(2) זכרם הוצג בזיקה אדוקה לעוז המאבק על ארץ ישראל ולתקומתם של היהודים במדינת ישראל.

(3) סיקור מות המאמנים גם שימש להנצחת שואת יהודי אירופה ולהדגשת הנרטיב 'משואה לתקומה'.

סיקור מות המאמנים הקרין אחוות אחים והדגיש היבט קולגיאלי עוצמתי ומגובש בזירת הכדורגל הישראלית. ענף הכדורגל, כיאה לענף קבוצתי, פופולרי, דרמטי ומסוקר, מבוסס מטבעו על אחווה, אחריות הדדית, אמון, כבוד לאחר, עבודת צוות ותקשורת. ערכיים חברתיים-תרבותיים אלו באו לידי ביטוי לאחר מותם של מאמני הכדורגל אשר זכו להספד, פעם אחר פעם, מפי עשרות, אם לא מאות, רעים, עמיתים ושותפים לדרך ולקהילת הכדורגל, ובאופן מאדיר ומהלל ללא יוצא מן הכלל. ספורטאי-על נתפסים ככאלו המסוגלים למתוח את גבול היכולת האנושית, ועל כן זוכים להערצה ולסגידה בחייהם. הסתכלות זו לא פסחה על מאמני הכדורגל לאחר מותם, שהיו כולם כדורגלנים מוצלחים בעברם וזכו לאינספור שבחים ודברי

¹¹ ראו למשל סיקור מות סופרים ומשוררים בישראל (בר-זוהר, 2019), נשיאים בארצות הברית (Hull, 2005; Schwartz & Schuman, 2018) ודייגו מראדונה בארגנטינה (Greco, 2024).

הלל. השיח התקשורתי שעסק במאמנים לאחר מותם הן בקרב העיתונאים והן בקרב המגיבים היה מכבד ומלא הערכה. זאת בעיקר בשל כישורם הרב כשחקנים וסמכותם המוערכת כמאמנים בכלל וכמאמני נבחרת ישראל בפרט. על אחת כמה וכמה – עבור הגולשים היוו המאמנים סמל נוסטלגי לתרבות של פעם או אפילו לזיכרון ילדותם בבחינת "גדלנו עליהם". זוהי, בעיקר פרקטיקה מתבקשת של "לא תדבר סרה על המת" או "אחרי מות קדושים אמור". סביר להניח כי במהלך חייהם ספגו בוז ואף קללות במגרשי הכדורגל, אך לאחר מותם נשכחו הביקורות והיצרים, ונותרו רק הגאווה וההוד.

עם זאת, עיתונות הספורט נחשבת, בדומה למוסד העיתונות בכללותו, לגוף ביקורתי שיודע ואף אמור להטיל חיצי ביקורת. על אף שהטון הכללי היה מכובד ונשמרה נורמת "אחרי מות קדושים אמור", הסיקור לא היה חף לחלוטין מביקורת. לדוגמה, דובר על "בגידה" של בית הלוי שעבר ממכבי תל אביב ליריבה העירונית; הוזכר עימות מכוער מחייו של יצחק שניאור; הוטחה ביקורת בטקס הזיכרון שהעניקה התאחדות הכדורגל לעמנואל שפר; ופורסמו נאצות של גולשים לאחר מות קשטן. את הגישה הביקורתית ידעו גולשי האתרים למקסם כאשר מחו, לעיתים בשפה צינית ועוקצנית, כנגד מצבו של הכדורגל הישראלי, כישלונותיה המתמשכים של הנבחרת, מעמד המאמן, אובדן הערכים ומסחור הענף. אך חשוב לסייג ולומר כי בשונה ממחקרים קודמים שמוכיחים כי פוליטיקאים או אפילו אנשי תרבות ידועים "זוכים" אחרי מותם לקיתונות של ביקורות,¹² דווקא כאן רוב הביקורת כנגד המאמנים הייתה בעיקרה מתונה או עקיפה ולא אישית. וזאת על אף שעיתונות הספורט נחשבת לאמוציונלית ודרמטית באופייה. ייתכן כי מרחק השנים בין הקריירה המקצועית לבין פטירתם או זיהוים כסמל של עוצמה לאומית ריככו משמעותית את הביקורות או שמא מדובר בדמויות פופולריות ואהודות במיוחד בכדורגל הישראלי.

עוד חשוב לציין כי השורשים האתניים והפוליטיים של אגודות הספורט הישראליות באו לידי ביטוי, אם כי בעצימות נמוכה. לשון אחרת, מטבע הדברים ספדו למאמנים בחום נציגים רשמיים ולא-רשמיים של אגודות הספורט שבהן הם שיחקו, כיכבו והובילו. היבט זה בלט בעיקר לאחר מותו של גרונדמן שהקדיש את כל חייו המקצועיים לקבוצת בני יהודה המזוהה עם שכונת התקווה בדרום תל אביב. הוא ערך 174 הופעות כשחקן ואף אימן אותה למשך כמה עונות, ועל כן הוא הוספד והונצח כיפולני של השכונה.¹³

מתוך הסתכלות תקשורתית-תאורטית, מחקר זה מספק אסמכתה נוספת להתפתחות המשמעותית של השיח האינטרנטי. לראיה, בעוד שכתבות חדשותיות מקוונות שפורסמו בשנים 2003 או 2004, כללו מספר זעום וחד-ספרתי של תגובות, אם בכלל, כתבות שפורסמו החל משנת 2011 וביתר שאת בשנת 2024 הציעו כמות גדושה פי כמה וכמה. מכאן, ניתן ללמוד על המשמעות הגוברת של תגובות אינטרנטיות באתרי חדשות הספורט הישראליים. וזאת עוד מבלי להתייחס לתגובות שמערכות החדשות הסירו.

¹² ראו, למשל, סיקור מותם של הזמר מייקל ג'קסון (Bar-Zohar, 2024) ומזכיר המדינה האמריקני הנרי קיסינג'ר באתרי חדשות ישראליים (Bar-Zohar, 2025).

לגבי פרקטיקת השיח העיתונאי, בעוד שלא נמצא הבדל תהומי בין כתיבה בעיתונות מודפסת לבין כתיבה בעיתונות מקוונת, זוהה הבדל מהותי בין מלל הכתבים לבין שיח הגולשים. לשון אחרת, בעוד שהטקסטים שיצרו העיתונאים היו אינפורמטיביים ורשמיים, שיח הגולשים היה ססגוני, צבעוני וצעקני בהרבה, ולעיתים עילג. מחקר זה גורס כי השילוב בין שתי רמות השיח מייצר עבור מערכות חדשות הספורט מרחב ציבורי המהתל בו: מחד גיסא, חבריהן נתפסים כעיתונאים מקצוענים, ומאידך גיסא, הם מאפשרים שיח רב-קולי ועממי. עוד זוהו במחקר זה תגובות באתרי חדשות הספורט אשר כאמור הוסרו על ידי מערכות האתרים, כי כפי הנראה ביטאו אלימות מילולית מסוג זה או אחר. ניתוח תגובות הגולשים מדגיש מגמה בת-זממנו בעיתונות הדיגיטלית ולפיה אתרי חדשות הספורט מעודדים דיאלוג ורב-שיח בקרב צרכני התקשורת, אך בה בעת מחויבים להפעיל סינון עריכתי ולמחוק תכנים בלתי הולמים. כך נשמרים כללי השיח האזרחי, אך במקביל אי אפשר לומר שהתגובות מייצגות את כלל הדעות.

מחקר זה סותר במידת מה את מחקרם של חגי ומאירס (Hagay & Meyers, 2015) וגורס כי במהלך סיקור מות המאמנים השתמר הנרטיב הפטרייטי והפרו-לאומי, והעיתונות נמנעה מלהציג הסתכלות מרוחקת וביקורתית יותר, ובמקום זאת הרבתה לקשור בין האישי לבין הלאומי. לא היו אלה רק תגובות הגולשים שטיפחו וחזקו את הנרטיב האישי-לאומי, גם כתבי העיתונים בעצמם, שיכלו לשמור על טון אינפורמטיבי ומקצועי, הציגו את סיפור החיים של המאמנים כסמל של תקומה בעקבות שואה ותיארו אותם כגיבורי-עם אמיצים וכדמויות אב.

לבסוף, כמגבלת מחקר, ראוי לציין כי ניתן היה לבחור מדגם שונה מעט, או גדול יותר, של מאמנים ישראלים בכירים, הכולל לצורך ההדגמה גם את דוד שווייצר או את אליעזר שפיגלר. מדגם זה יכול היה להניב ממצאים ומסקנות שונות. כמו כן, בחירה בכלי מדיה פופולריים אחרים, דוגמת רדיו וטלוויזיה, שבהם תקשורת הכדורגל מפותחת למדי, יכולה הייתה להניב ממצאים נבדלים ומסקרנים לא פחות.

מקורות

בן פורת, א' (2016). *מדוע זה ככה? הכדורגל הישראלי אז והיום*. המכללה האקדמית וינגייט.

בר-זוהר, ב' (2018). הסיקור העיתונאי של הרציחות של חיים ארלוזורוב ושל יצחק רבין. *קשר*, 51, 23-36.

בר-זוהר, ב' (2019). השיר לא תם: סיקור מותם של חיים נחמן ביאליק, ש"י עגנון ונתן אלתרמן בעיתונות העברית. *קשר*, 53, 38-50.

בר-זוהר, ב' (2022). בנפול אויבך: סיקור מותם של נשיאים מצרים בעיתונים ובאתרי חדשות ישראליים. *קשר*, 58, 59-82.

בר-זוהר, ב' (2024). במיתתם קרויים חיים: הסיקור העיתונאי של פטירת הרבנים הראשיים לישראל 1935-1959. *ציונות דתית: היסטוריה, רעיון, חברה, י"ב*, 5-32.

גלילי, י', לוי, מ' ותמיר, א' (2015). *ספורט ומגדר בחברה הישראלית: מאפיינים, זהויות וייצוגים*. הוצאת המרכז הבינתחומי הרצליה.

יהב, ד' (2005). *בעיטת עונשין: שפת הכדורגל בתקשורת ההמונים*. תמוז.

כרמי, א' (2025). *לא ספורט לשם ספורט: גיבורי ספורט בתקופת היישוב*. מכון מופ"ת.

מקורות עיתונאיים

גולדשטיין, י' (24.3.1992). שלום לחבר. *ידיעות אחרונות*, עמ' 3 (מוסף הספורט).

גולדשמיט, ז' ושיינמן, מ' (23.11.2011). נפרדים משניאור. *ידיעות אחרונות*, עמ' 4 (מוסף הספורט).

דניאל, א' (22.3.1992). אלי פוקס איננו. *ידיעות אחרונות*, עמ' 2 (מוסף הספורט).

הבר, א' (4.1.2013). אל בורות המוות. *ידיעות אחרונות*, עמ' 20 (מוסף שבת).

שיינמן, מ' (4.3.1997). נפטר גירי בית-הלוי. *ידיעות אחרונות*, עמ' 3 (מוסף הספורט).

שיינמן, מ' (27.5.2004). תודה לך, אביר הכדורגל. *ידיעות אחרונות*, עמ' 4 (מוסף הספורט).

שיינמן, מי' (21.11.2011). פרידה מאגדה. *ידיעות אחרונות*, עמ' 2-3 (מוסף הספורט).

שיינמן, מי' (30.12.2012). נפרדים מאגדה. *ידיעות אחרונות*, עמ' 2-3 (מוסף הספורט).

שיינמן, מי' (31.12.2012). היית איש גדול. *ידיעות אחרונות*, עמ' 2 (מוסף הספורט).

שיינמן, מי' ופורת, אי' (25.5.2004). כולם אהבו אותו. *ידיעות אחרונות*, עמ' 15 (מוסף הספורט).

שליט, ג' והניג, אי' (3.1.2013). משחק חופשי: כבוד אחרון לשפר. *ידיעות אחרונות*, עמ' 8.

מקורות אינטרנטיים

בהט, די' (20.11.2011). נפטר מאמנה של הנבחרת לשעבר, יצחק שניאור. *ONE*.
<https://www.one.co.il/Article/190673.html>

בורשבסקי, די' (30.12.2012). עמנואל שפר הובא למנוחות. *וואלה ספורט*.
<https://sports.walla.co.il/item/2601837>

בן-שימול, די' (28.12.2012). עמנואל שפר הלך לעולמו בגיל 89. *Ynet* ספורט.
<https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4325702,00.html>

בר, די' (23.11.2012). יצחק שניאור – שנה למותו. *ספורט 1*.
<https://sport1.maariv.co.il/general/Article-723243>

גולדברג, אי' (22.6.2003). הישראלי הראשון שאימן נבחרת אפריקאית. *הארץ ספורט*.
<https://www.haaretz.co.il/sport/2003-06-22/ty-article/0000017f-e73e-d62c-a1ff-ff7f24070000>

גולדברג, אי' (25.5.2004). אתמול הוא עוד התכוון לצאת עם הנבחרת למשחק בגרוזיה. *הארץ אונליין*.
<https://www.haaretz.co.il/sport/2004-05-25/ty-article/0000017f-f4de-d460-aff-ffe7d6d0000>

גולדברג, אי' (7.2.2015). "הבוגד" המקורי היה ג'רי בית-הלוי. *ספורט 1*.
<https://sport1.maariv.co.il/israeli-soccer/ligat-haal/Article-697475>

גולדברג, אי' (18.9.2021). האיש שגרם למכבי חיפה להסתכל למכבי תל אביב בעיניים. *וואלה ספורט*.
<https://sports.walla.co.il/item/3460099>

גולדברג, אי' (9.6.2024). 20 שנה למותו של יעקב גרונדמן: "איש מיוחד". *וואלה ספורט*.
<https://sports.walla.co.il/item/3669983>

גולדנברג, סי' (1.6.2014). שמו של יעקב גרונדמן ז"ל יונצח בכיכר בתל אביב. *ONE*.
<https://www.one.co.il/Article/234400.html>

גולדשמידט, ז' (20.11.2011). הכדורגל הישראלי באבל: יצחק שניאור הלך לעולמו.
Ynet. <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4150717,00.html>

גולדשמידט, ז' (30.12.2012). נפרדים מאגדה: עמנואל שפר הובא למנוחות. *Ynet*.
<https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4326099,00.html>

דן, עי' (21.11.2011). יצחק שניאור - לוחם עד היום האחרון. *הארץ אונליין*.
<https://www.haaretz.co.il/sport/israel-soccer/2011-11-21/ty-article/0000017f-e9e1-dea7-adff-f9fb865a0000>

דן, עי' (15.1.2024). דרור קשטן, המאמן המעוטר ביותר בכדורגל הישראלי, מת בגיל 79. *הארץ אונליין*.
<https://www.haaretz.co.il/sport/israel-soccer/2024-01-15/ty-article/0000018d-0c0f-d71c-ad9f-4f8fd2870000>

טבק, א' ועמיקם, ר' (20.11.2011). יצחק שניאור נפטר בגיל 86. *מקור ראשון NRG*.

<https://www.makorrishon.co.il/nrg/online/71/ART2/308/136.html>

טוכמן, י' (28.12.2012). עמנואל שפר הלך לעולמו. *NRG*.
<https://www.makorrishon.co.il/nrg/online/71/ART2/425/252.html>

לנג, א' (30.12.2012). עמנואל שפר הלך לעולמו. *ישראל היום*.
<https://www.israelhayom.co.il/article/62199>

מערכת אתר ערוץ הספורט. (15.1.2024). רחוק מהזרקורים: השנים האחרונות בחיי דרור קשטן. *ערוץ הספורט*.
<https://www.sport5.co.il/articles.aspx?FolderID=64&docID=458578>

מערכת אתר ערוץ הספורט. (15.1.2024). סופה של אגדה: דרור קשטן נפטר בגיל 79. *ערוץ הספורט*.
<https://www.sport5.co.il/articles.aspx?FolderID=64&docID=457893>

מערכת וואלה ספורט. (20.11.2011). יצחק שניאור הלך לעולמו. *וואלה ספורט*.
<https://sports.walla.co.il/item/1878620>

מערכת וואלה ספורט. (28.4.2022). שלוש שנים בבור: סיפורו של יעקב גרונדמן. *וואלה ספורט*.
<https://sports.walla.co.il/item/3502855>

מערכת וואלה ספורט. (15.1.2024). דרור קשטן הלך לעולמו בגיל 79. וואלה ספורט.
<https://sports.walla.co.il/item/3634165>

מערכת ONE. (28.12.2013). שום: זו דקירה בלב, שפר היה איש גדול ומאמן גדול. ONE.
<https://www.one.co.il/Article/210587.html>

מערכת ONE. (28.12.2012). נפטר מאמן נבחרת ישראל לשעבר, עמנואל שפר. ONE
<https://www.one.co.il/Article/210586.html>

מערכת ONE. (14.2.2024). "עשיתי את זה בדרך שלי": המצבה של דרור קשטן. ONE
<https://www.one.co.il/Article/455777.html#commentslist>

פלג, ע' (3.1.2013). פלג בחמישי: האטומים. ידיעות אחרונות, עמ' 6 (מוסף הספורט).

פשצקי, מ', בר דיין, ש' וסלנט, ט' (28.12.2012). שום: סגדנו לשפר, היה כמו אבא פיינגבוים: מכה גדולה לכדורגל. ערוץ הספורט.
<https://www.sport5.co.il/articles.aspx?FolderID=64&docID=134873>

צוקר, י' (15.1.2024). "דרור קשטן הוציא ממני את הטוב ביותר. עבורי הוא היה מורה, מחנך". דבר אונליין, <https://www.davar1.co.il/481846>

צנציפר, נ' (15.1.2024). אבל בכדורגל הישראלי: דרור קשטן הלך לעולמו בגיל 79. Ynet
<https://www.ynet.co.il/sport/israelisoccer/article/hy8mdfod6>

רובינשטיין, ע' (11.7.2023). עוד לפני אברהם גרנט: המאמן הישראלי שכבש את אפריקה בשנות ה-60. ישראל היום.
<https://www.israelhayom.co.il/sport/world-soccer/article/14373754>

שורר, ט' (15.1.2024). אבל בכדורגל הישראלי: המאמן האגדי דרור קשטן הלך לעולמו. רשת 13,
<https://13tv.co.il/item/news/domestic/internal/r0foo-903892904>

Bar-Zohar, B. (2024). The rise and fall: Journalistic death coverage in Israeli newspapers and websites of iconic musicians who died relatively young. *Journal of World Popular Music*, 11(2). 166-192.

Bar-Zohar, B. (2025). Let him bleed (online): Henry Kissinger's death coverage in Israeli news websites. *Israel Affairs*, 31(1). 1-16.
<https://doi.org/10.1080/13537121.2025.2499406>

- Beaudoin, C., Moreau, N., & Roy, M. (2024). 'I can't believe I just made history': A temporal analysis of sports media reporting. *International Review for the Sociology of Sport*, 59(5), 766-786.
- Berndt, A. (2022). The brand persona of a football manager: The case of Arsène Wenger. *International Journal of Sports Marketing and Sponsorship*, 23(1), 209-226. <https://doi.org/10.1108/IJSMS-01-2021-0018>
- Billig, M. (1995). *Banal nationalism*. SAGE Publications.
- Bingaman, J. (2022). Incivility and Washington's NFL franchise: Exploring uncivil discourse in sports blog comment sections. *International Journal of Sport Communication*, 15(4), 355-365.
- Carmi, U. (2022). Rafael Halperin's contribution to Israel's emerging body culture. *Sport History Review*, 53(1), 26-47.
- Carter, N. (2007). 'Managing the media': The changing relationship between football managers and the media. *Sport in History*, 27(2), 217-240.
- Chu, D. (2023). Mundane participation: Power imbalances in youth media use. *Social Media and Society*, 9(3), 20-36.
- Dayan, D., & Katz, E. (1992). *Media events: The live broadcasting of history*. Harvard University Press.
- Hepp, A. (2019). *Deep mediatization*. Routledge.
- Jenkins, H. (2008). *Convergence culture: Where old and new media collide*. New York University Press.
- Fishman, J. M. (2017). *Death makes the news: How the media censor and display the dead*. NYU Press.
- Greco, M. (2024). Maradona's death in Argentine media landscape: From class consciousness to group consciousness? A theoretical proposal to overcome conceptual nostalgia. *Soccer & Society*, 25(8), 1178-1190.

- Groom, R., & Sawiuk, R. (2018). Making the transition from the UEFA advanced licence to the UEFA professional licence (or not). In F. C. Chambers (Ed.), *Learning to mentor in sports coaching* (pp. 57-76). Routledge.
- Hagay, H., & Meyers, O. (2015). Everybody's team? The national narrative in the Hebrew press covering Israeli national soccer team matches. *Media, Culture & Society*, 37(4), 530-546.
- Harcup, T., & O'Neill, D. (2017). What is news? News values revisited (again). *Journalism Studies*, 18(12), 1470-1488.
- Hepp, A. (2013). *Cultures of mediatization*. Polity Press.
- Horton, P. (2015). The role of the coach. In C. Nash (Ed.), *Practical sports coaching* (pp. 3-15). Routledge.
- Hull, K. (2018). Hero, champion of social justice, benign friend: Theodore Roosevelt in American memory. *European journal of American Studies*, 13(2), 1-16.
- Humprecht, E., Hellmueller, L., & Lischka, J. A. (2020). Hostile emotions in news comments: A cross-national analysis of Facebook discussions. *Social Media + Society*, 4(1), 1-18.
- Ilharco, F. (2019). The relevance of media in football coaching: The case of José Mourinho's leadership approach. *Soccer & Society*, 20(2), 307-324. <https://doi.org/10.1080/14660970.2017.1315535>
- Karayel, E., Adilogullari, I., & Senel, E. (2024). The role of transformational leadership in the associations between coach-athlete relationship and team resilience: A study on elite football players. *BMC psychology*, 12(1), 514. <https://doi.org/10.1186/s40359-024-02043-7>
- Lindlof, T. R., & Taylor, B. C. (2017). *Qualitative communication research methods*. Sage Publications.
- Masullo, G. M., Tenenboim, O., & Lu, S. (2023). Toxic atmosphere effect: Uncivil online comments cue negative audience perceptions of news outlet credibility. *Journalism*, 24(1), 101-119.

- Ramos, H., & Gosline, K. (2002). The rocket: Newspaper coverage of the death of a Québec cultural icon, a Canadian hockey player. *Journal of Canadian Studies*, 36(4), 9-31.
- Sanderson, J., & Truax, C. (2014). "I hate you man!": Exploring maladaptive para-social interaction expressions to college athletes via Twitter. *Journal of Issues in Intercollegiate Athletics*, 7(1), 333-351.
- Schwartz, B., & Schuman, H. (2005). History, commemoration, and belief: Abraham Lincoln in American memory, 1945-2001. *American Sociological Review*, 70(2), 183-203.
- Sherwood, M. (2024). It's gut feeling mostly: Online hate, uncivil comments and content moderation in Australian sports media. *Communication & Sport*, 26, 1-21.
- Stenling, A., & Tafvelin, S. (2014). Transformational leadership and well-being in sports: The mediating role of need satisfaction. *Journal of applied sport psychology*, 26(2), 182-196.
- Tamir, I. (2014). The decline of nationalism among football fans. *Television & New Media*, 15(8), 741-745.
- Tamir, I., & Bernstein, A. (2015). Do they even know the national anthem? Minorities in service of the flag – Israeli Arabs in the national football team. *Soccer and Society*, 16(5-6), 745-764.
- Tamir, I., & Lev, A. (2024). Should I stay or should I go: The differences between elite football and basketball coaches' backgrounds. *Israel Affairs*, 30(4), 774-787.
<https://doi.org/10.1080/13537121.2024.2367882>
- Tatiana, F., & Carvalho, P. G. (2018). Media influence on elite football performance: A literature review to develop a model. *Journal of Physical Education and Sport*, 18, 1980-1985.
- Wang, X.-H. F., Kim, T.-Y., & Lee, D.-R. (2016). Cognitive diversity and team creativity: Effects of team intrinsic motivation and transformational leadership. *Journal of Business Research*, 69(9), 3231–3239.